

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Ketlin Õunap

**KAPITALIÜHINGU OTSUSTE VAIDLUSTAMINE VASTUOLU TÕTTU
ERAÕIGUSE ÜLDPÕHIMÕTETEGA**

Magistritöö

Juhendaja
PhD Margit Vutt

Tartu
2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. OTSUSE KEHTETUKS TUNNISTAMINE VASTUOLU TÕTTU ÕIGUSE ÜLDPÕHIMÕTETEGA.....	8
1.1. Hea usu põhimõtte rikkumine kui otsuse kehtetuks tunnistamise alus	8
1.1.1. Hea usu põhimõtte olemus ja selle ühinguõiguslik konkretiseering	8
1.1.2. Lojaalsuskohustust rikkuv otsus kui hea usu põhimõttega vastuolus olev otsus ...	10
1.2. Hääleõiguse kuritarvitamine kui otsuse kehtetuks tunnistamise alus.....	17
1.3. Võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumine kui otsuse kehtetuks tunnistamise alus.....	22
1.4. Vahekokkuvõte	24
2. OTSUSE TÜHISUS HEADE KOMMETE VASTASUSE TÕTTU	27
2.1. Otsuse heade kommete vastasuse tuvastamise põhimõtted	27
2.2. Heade kommete vastaste otsuste juhtumite grupid	33
2.2.1. Kapitali suurendamise ja vähendamise otsused.....	33
2.2.2. Ühingu tavapärasel majandustegevuses tehtavad otsused	39
2.2.3. Juhatuse liikme valimise ja tagasikutsumise otsused	40
2.2.4. Põhikirjakokkulepete alusel vastu võetud otsused	41
2.2.5. Muud juhtumid	42
2.3. Otsuse tühisuse ja kehtetuks tunnistamise nõude rakendusala piiritlemine	44
2.4. Vahekokkuvõte	46
KOKKUVÕTE	48
Contestation of shareholder resolutions due to their conflict with the general principles of private law. Summary	52
KASUTATUD KIRJANDUS.....	56
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	57
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA.....	58

SISSEJUHATUS

Juriidilise isiku tahet teostatakse tema organi otsuste kaudu. Selleks, et oleks tagatud otsuste seadustele vastavus, näevad nii äriseadustik¹ (edaspidi: ÄS) kui ka tsiviilseadustiku üldosa seadus² (edaspidi: TsÜS) ette õiguskaitsevahendid juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamiseks või tühisuse tuvastamiseks.³ Juriidilisi isikuid reguleerivad üldnormid (TsÜS § 38 lg-d 1 ja 2) näevad ette, et otsuse kehtetuks tunnistamise aluseks on mh vastuolu seadusega ja hääleõiguse kuritarvitamine ning otsuse tühisuse tuvastamise aluseks on mh selle vastuolu heade kommetega. TsÜS § 138 lg 1 järgi tuleb õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel toimida heas usus ning TsÜS § 32 järgi peavad juriidilise isiku osanikud, aktsionärid või liikmed, samuti juriidilise isiku juhtorganite liikmed omavahelistes suhetes järgima hea usu põhimõtet ja arvestama üksteise õigustatud huve. Kuna hea usu põhimõtte on seaduses sätestatud eraõiguse üldpõhimõtte, siis saab püstitada küsimuse, kas olukorras, kus vastuvõetud otsus ei riku küll ühtegi konkreetset õigusnormi, kuid on ometi vastuolus hea usu põhimõttega, on võimalik nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist.

Juriidilise isiku organi otsus on tehingu üks liik, mistõttu on üheks küsimuseks ka see, mil määral kohalduvad õiguskirjanduses ja kohtupraktikas tehingute kehtetuse kohta avaldatud põhimõtteid juriidilise isiku organi otsustele. Hea usu põhimõtte või heade kommetega vastuolus oleva tehingu eristamine on oluline, sest põhimõtete rikkumine toob kaasa erinevad tagajärjed. Üldnormi TsÜS § 86 järgi on heade kommete või avaliku korruga vastuolus olev tehing tühine. Hea usu põhimõtte rikkumine seevastu ei too kaasa tehingu tühisust.⁴ Samuti on Riigikohus rõhutanud, et hea usu põhimõtte rikkumine ei too endaga kaasa iseseisvate õiguskaitsevahendite kohaldamise õigust.⁵ Küll aga saab heade kommete mõiste abil määratleda hea usu põhimõttega kooskõlas oleva käitumise täpsemat sisu.⁶ Johtuvalt eelnevast käsitletakse ka hea usu põhimõttega vastuolus olevat tehingut ja heade kommetega vastuolus olevat tehingut erinevalt. Õiguskirjanduses on jõutud seisukohale, et heade kommete vastast tehingut hinnatakse kompaktselt ning hinnang antakse kogu tehingu sisule,⁷ seevastu TsÜS §

¹ Äriseadustik. – RT I, 06.07.2023, 131.

² Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 06.07.2023, 98.

³ Töö pealkirjas sisalduv termin „vaidlustamine“ on üldmõiste, mis hõlmab mõlemat puudusega otsusest vabanemisele suunatud õiguskaitsevahendit – otsuse kehtetuks tunnistamist ja selle tühisuse tuvastamist.

⁴ RKTko 3-2-1-41-04, p 24.

⁵ RKTko 3-2-1-5-07, p 13.

⁶ M. Vutt, A. Vutt, P. Varul. TsÜSK § 86/3.2.7. – P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura 2023.

⁷ I. Kull. TsÜSK §138 komm/3.6.

138 lg 1 või võlaõigusseaduse⁸ (edaspidi: VÕS) § 6 lg 1 kohaldamisel annab kohus hinnangu konkreetsetele asjaoludele.⁹ Kuigi mõlemal juhul hinnatakse poolte käitumist üldiste moraalinormide alusel, kujundab kohus hea usu põhimõtte vastase käitumise tuvastamisel õigussuhte ümber, valib hea usu põhimõttega koosõlas olevate õiguskaitsevahendite kasutamise või takistab õiguste teostamist ja selle tagajärjeks on lepingulise suhte kui sellise säilimine.¹⁰ Ka Riigikohus on leidnud, et hea usu põhimõtte vastane käitumine lepingu sõlmimisel ei võimalda lepingut tühistada ega too kaasa lepingu tühisust.¹¹ Heade kommete vastane leping seevastu on tühine. Oluline on silmas pidada, et käitumine, mis annaks aluse tehing pettuse, ähvarduse, vägivalda või eksimuse alusel tühistada, ei ole küll koosõlas moraalinormidega, kuid sellised tehingud ei ole automaatselt tühised, kuivõrd tühistamise alused on erialused TsÜS § 86 lg 1 suhtes.¹² Saksa õiguskirjanduses on jõutud samadele järeldustele seoses põhimõtete ja nende rikkumise tagajärgede eristamisega. Hea usu põhimõtte annab Saksa Tsiviilseadustiku (*Bürgerliches Gesetzbuch*'i¹³, edaspidi: BGB) § 242 järgi kohtule diskretsiooni õigussuhete kujundamiseks.¹⁴ Heade kommete vastane tehing on aga BGB § 138 järgi tühine, kusjuures tehingu võimalikku heade kommete vastasust tuleb kontrollida siis, kui kõik teised tühistamise või tühisuse alused on ammendunud.¹⁵ Kuivõrd hea usu põhimõtet ja heade kommete vastasust käsitletakse õiguskirjanduses ja kohtupraktikas niivõrd erinevalt, on oluline hinnata, millised ühingu otsused on vastuolus just heade kommete või hea usu põhimõttega ning kuidas on võimalik selliseid ühingu otsuseid vaidlustada.

Seaduses on seega kolm esmapilgul sarnast alust, mis võimaldavad vaidlustada juriidilise isiku organi otsust selle vastuolu tõttu eraõiguse üldpõhimõtetega.¹⁶ Nende piiritlemine ei ole aga ei kohtupraktikas ega ka õiguskirjanduses selge. Piiritlemine on vajalik, sest kuigi nii otsuse tühisuse tuvastamise kui ka kehtetuks tunnistamise nõude eesmärgid on samad, on õiguskaitsevahendite maksmapaneku eeldused erinevad. Õiguskirjanduses on selgitatud, et tühisuse tuvastamise nõue on tuvastushagi, otsuse kehtetuks tunnistamiseks tuleb aga esitada

⁸ Võlaõigusseadus. – RT I, 06.07.2023, 116.

⁹ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Saare. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012, lk 73.

¹⁰ I. Kull. TsÜSK §138 komm/3.6.

¹¹ *Ibid.*, RKTko 3-2-1-41-04, p 24.

¹² M. Kuurberg. Heade kommete vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. – *Juridica* III/2005, lk 201.

¹³ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 25. Oktober 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 294) geändert worden ist. – Arvutivõrgus <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html> (13.11.2023).

¹⁴ C. Schubert. MüKoBGB § 242 Rn. 13. – C. Schubert (hrsg.) Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 1: §§ 1-240. 9. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2021.

¹⁵ C. Armbrüster. MüKoBGB § 138 Rn. 4–5.

¹⁶ Nendeks on hea usu põhimõtte, heade kommete vastasus ning hea usu põhimõttest tuletatud õiguste kuritarvitamise keeld.

kujundushagi.¹⁷ Neil nõuetel on ka erinevad vaidlustamistähtjad, vaidlustamisõiguslike isikute ring ning võimalused muuta otsus tagantjärele kehtivaks.¹⁸

Käesoleva töö eesmärk on uurida osanike koosoleku otsuste ja aktsionäride üldkoosoleku otsuste vaidlustamise võimalusi nende vastuolu tõttu selliste eraõiguse põhimõtetega nagu hea usu põhimõte, õiguste kuritarvitamise keeld ja heade kommete järgimise kohustus. Selle eesmärgi raames on magistritöös püstitatud järgmised uurimisküsimused: 1) kas Eesti õiguse järgi on hea usu põhimõtet rikkuvat otsust võimalik kehtetuks tunnistada; 2) millises olukorras on võimalik otsust vaidlustada tuginedes lojaalsuskohustuse rikkumisele; 3) millises olukorras on võimalik otsust vaidlustada tuginedes hääleõiguse kuritarvitamisele; 4) millises olukorras on võimalik otsust vaidlustada tuginedes võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumisele; 5) millist ühingu otsust saab pidada heade kommete vastaseks; 6) kuidas piiritleda heade kommete vastast otsust hea usu põhimõtet rikkuvast otsusest. Töö keskendub uurimisküsimuste analüüsil just osanike või aktsionäride üldkoosoleku otsuste kehtetuks tunnistamisele ja tühisuse tuvastamisele nende vastuolu tõttu viidatud õiguse üldpõhimõtetega. Kapitaliühingutele on ÄS-is ette nähtud erinormid otsuste vaidlustamiseks (osaühingul ÄS §-d 177¹ lg 1 ning 178 lg 1, aktsiaseltsil ÄS §-d 301¹ lg 1 ja 302 lg 1), mis oma sisult ühtivad TsÜS-is sätestatud üldnormidega.

Käesolevas magistritöös kasutatakse võrdlevat analüütilist meetodit, st kõrvutatakse analüüsiks Eesti ja Saksa õigusnorme ja nende kohta avaldatud õiguskirjandust ning kohtupraktikat. Eesti äriseadustiku üheks eeskujuks ja allikaks on muu hulgas olnud Saksa õigus, mistõttu saab Eesti äriühinguõiguse tõlgendamisel kasutada Saksa õiguskirjandust ja kohtupraktikat.¹⁹ Töös hinnatakse, kas Saksa õiguskirjanduses välja kujunenud põhimõtteid saab kasutada ka Eesti õiguspraktikas ning kas Saksa õiguse eeskujul peaks Eestis kehtivaid tõlgendusi ümber hindama või edasi arendama. Töös analüüsitakse põhiliselt Saksa aktsiaseltsile vastava ühingu tüübi ehk *Aktiengesellschaft* (edaspidi: AG) kohta käivad norme, kuivõrd osaühingule vastavale ühingu tüübile ehk *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* (edaspidi: GmbH)

¹⁷ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt. Ühinguõigus I. Tallinn: Juura 2015, lk 216.

¹⁸ Nt on osaühingute näitel ÄS § 178 lg 1 järgi kehtetuks tunnistamise nõude aegumistähtaeg kolm kuud, alates osanike otsuse vastuvõtmisest, tühisuse tuvastamise nõue ei aegu. Samas on ÄS § 177¹ lg-s 3 ette nähtud õigustlõpetav tähtaeg tühisuse tuvastamise nõudel, mille alusel on tehtud kanne äriregistrisse ja kande tegemisest on möödunud kaks aastat. ÄS § 178 lg-s 3 on loetletud vaidlustamisõiguslike isikute ringi otsuse kehtetuks tunnistamisel (sh on nähtud ette, et koosolekul osalenud osanik peab laskma protokollida oma vastuväite otsusele), tühisuse tuvastamise nõude eritamiseks peab olema vaid tuvastushuvi TsMS § 368 lg 1 mõttes (samuti ei pea koosolekul osalenud osanik tühisuse tuvastamise nõuet esitades olema lasknud eelnevalt oma vastuväidet protokollida).

¹⁹ V. Kõve. 10-aastane äriseadustik – tagasivaade senisele arengule. – *Juridica* 2005/IX, lk-d 597–598.

kohaldatakse otsuste vaidlustamisel analoogia korras *Aktiengesetz*'i²⁰ (edaspidi: AktG) ehk Saksa aktsiaseltsi seaduse sätteid.²¹

Magistritöö eesmärkidest ja uurimisküsimustest tulenevalt on töö jaotatud kaheks peatükiks. Esimene peatükk keskendub kapitaliühingu otsuste vaidlustamisele selle vastuolu tõttu hea usu põhimõtte ja sellest tuletatud kohustusega. Täpsemalt analüüsitakse seda, kas hea usu põhimõtte rikkumine on iseseisvaks otsuse kehtetuks tunnistamise aluseks ning kui jah, siis millistes olukordades on võimalik esitada otsuse kehtetuks tunnistamise nõue otsuse vastuolu tõttu selliste eraõiguse üldpõhimõtetega nagu lojaalsuskohustus, õiguste kuritarvitamise keeld ja võrdse kohtlemise põhimõte. Teises peatükis uuritakse, millistes olukordades on osanikul või aktsionäril võimalik kaitsta oma õigusi, esitades otsuse tühisuse tuvastamise nõude ja tuginedes otsuse heade kommete vastasusele.

Teema on aktuaalne, kuna Eesti õiguskirjanduses ja kohtupraktikas on neis küsimustes avaldatud erinevaid seisukohti, mistõttu on põhjendatud võrrelda sarnaste normide rakenduspraktikat sarnase õigussüsteemiga ehk Saksa õigusega. Teema on aktuaalne ka seetõttu, et ühingu otsuste vaidlustamise üle peetavaid kohtuvaidlusi on palju ning õiguskaitsevahendite piiritlemine annab võimaluse tagada õiguskindlust ning ühinguõiguse arengut.

Magistritöö koostamisel on kasutatud Eesti asjakohaste seaduste kommentaare, kohtupraktikat ja muud aktuaalset Eesti õiguskirjandust. Saksa õiguse analüüs tugineb peamiselt AktG kohta avaldatud kommentaaridel ning Saksa Ülemkohtu praktikal.

Töö autorile teadaolevalt ei ole Eesti õiguskirjanduses põhjalikumalt analüüsitud kapitaliühingute otsuste vaidlustamise võimalikkust nende vastuolu tõttu hea usu põhimõttega või heade kommetega, kõrvutades Eestis kehtivaid seisukohti Saksa õigusega. M. Segasaar on oma magistritöös²² analüüsinud osanike koosoleku otsuse tühisuse aluseid, mh heade kommete vastasust, kuid ei ole sealjuures käsitlenud Saksa õigust ega analüüsinud õiguskaitsevahendi *ultima ratio* põhimõtetest tuletatavaid võimalikke laiendusi. Tehingute heade kommete vastasust

²⁰ Aktiengesetz vom 6. September 1965 (BGBl. I S. 1089), das zuletzt durch Artikel 6 des Gesetzes vom 19. Juni 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 154) geändert worden ist – Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/index.html> (13.11.2023).

²¹ M. Henssler, L. Strohn. AktG § 243 Rn 21, 24. – M. Henssler (hrsg.) beck-online.GROSSKOMMENTAR. AktG. C.H. Beck München 2023.

²² M. Segasaar. Osanike otsuste vaidlustamine kui vähemusosaniku õiguskaitsevahend Eesti ja Ühendkuningriigi õiguse näitel. Magistritöö. Tartu 2020.

on käsitletud artiklis²³ M. Kuurberg, kuid tema ei ole analüüsinud juriidilise isiku organi otsuste heade kommentide vastasust. Töö autorile teadaolevalt ei ole Eesti õiguskirjanduses varasemalt käsitletud lojaalsuskohustuse rikkumisele tuginedes ühingu otsuse kehtetuks tunnistamise võimalust, samuti ei ole avaldatud töid, milles oleks kõnealuste õiguskaitsevahendite kohaldamisalasid piiritletud.

Märksõnad: äriühinguõigus, eraõiguslikud juriidilised isikud, tsiviilõigus, õiguskaitsevahendid

²³ M. Kuurberg. Heade kommentidega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. – *Juridica* 2005/III.

1. OTSUSE KEHTETUKS TUNNISTAMINE VASTUOLU TÕTTU ÕIGUSE ÜLDPÕHIMÕTETEGA

1.1. Hea usu põhimõtte rikkumine kui otsuse kehtetuks tunnistamise alus

1.1.1. Hea usu põhimõtte olemus ja selle ühinguõiguslik konkretiseering

Selleks, et kapitaliühingu otsuseid saaks vaidlustada vastuolu tõttu hea usu põhimõttega, tuleb esmalt analüüsida selle mõiste sisu. Hea usu põhimõttest lähtuvad käitumiskohustust käsitletakse Eesti seadusandluses mitmetes seadustes, sh TsÜS-is kui ka mitmetes eriseadustes (mh VÕS, AÕS, KrtS, TLS). Hea usu põhimõtte kui üldise käitumiskohustuse sätestab TsÜS § 138 lg 1, mille järgi tuleb õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel toimida heas usus. Hea usu põhimõtte on eraõiguse üldpõhimõtte ja selle kohaselt tuleb pidada hea usu põhimõttega vastuolus olevaid õiguste teostamisi õiguste kuritarvitamiseks.²⁴ Kuivõrd tegemist on normatiivse üldpõhimõttega ning kohustus on avatud olemusega, kujuneb kohustuse sisu kohtupraktika kaudu, kusjuures ei ole võimalik universaalselt määratleda ei hea usu põhimõtte sisu ega selle rikkumise tagajärgi.²⁵ Siiski tuleb viimast hinnates silmas pidada põhiseaduslikku väärtuskorda ning üldiselt aktsepteeritavat moraalikorda.²⁶ Eesti on hea usu põhimõtte üle võtnud Saksa õigusest, kus BGB § 242 sätestab samasisulise heas usus käitumise kohustuse. See norm on olnud eeskujuks TsÜS § 138 lg 1 sõnastamisel.²⁷ Kuivõrd põhimõtte on üle võetud Eesti õiguskorda sarnaselt, ei ole ka Saksa õiguses määratletud kindlaid kriteeriume, millal on tegevus hea usu põhimõttega kooskõlas ning mõiste sisustamisel lähtuma peab kohtupraktikast.²⁸

Eestis on hea usu põhimõtte sisustamist vaadeldud eelkõige VÕS § 6 lg 1 kohaldamise näitel. Sätte järgi peavad võlausaldaja ja võlgnik teineteise suhtes käituma hea usu põhimõttest lähtuvalt. See täpsustab TsÜS § 138 lg-t 1 ja kehtib üldiselt võlasuhetes.²⁹ Õiguskirjanduses on leitud, et TsÜS § 138 lg 1 ja VÕS § 6 kohaldamisala piiritlemine ei ole vajalik, sest hea usu põhimõttele vastav käitumine ei saa olla neis erinev.³⁰ Õiguskirjanduse järgi on heauskne käitumine kooskõlas seaduse ja ühiskonna moraalistandarditega ning see on aus, lojaalne,

²⁴ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 73.

²⁵ I. Kull. TsÜSK §138/3.1.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ I. Kull. VÕSK § 6/1. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016.

²⁸ C. Schubert. MüKoBGB § 242 Rn. 120.

²⁹ I. Kull. VÕSK § 6/1.

³⁰ I. Kull. TsÜSK §138/3.1.

õiglane ja teise poole huve arvestav.³¹ Hea usu põhimõttega kooskõlas olev käitumine väldib teisele isikule kahju tekitamist ning teisest isikust ülemäärast kasu saamist.³² Hea usu põhimõttest on tuletatud mitmed konkreetsemad kohustused nagu lojaalsuskohustus, koostöökohustus ja teavitamiskohustus.³³ Saksa õiguskirjanduse kohaselt on hea usu mõiste juba lingvistiliselt seotud lojaalsuse või ustavusega (*Treu*), mis hõlmab eelkõige kohustust arvestada teise poole õigustatud huviga.³⁴ Rõhutatakse heausksuse (*Guter Glaube*) eristamise vajadust hea usu mõistest (*Treu und Glauben*), kuivõrd hea usu hindamisel BGB § 242 tähenduses tuleb anda hinnang just objektiivsetele huvidele, mitte isiku subjektiivsetele teadmistele.³⁵ Seega on täpsemalt on võimalik hea usu põhimõtet sisustada mõlemal juhul läbi kohtupraktika tekkinud kaasusgruppide.

Kaasusgruppe saab õiguskirjanduse järgi jagada TsÜS § 138 lg 1 sõnastusest lähtuvalt kolmeks: hea usu põhimõttega vastuolus olev käitumine, hea usu põhimõttest kohustuse tekkimine ja õiguste kuritarvitamise keelu rikkumine.³⁶ Riigikohus on lugenud hea usu põhimõttega vastuolus olevaks käitumiseks näiteks olukorda, kus kostja tugines kahjuhüvitise vähendamise taotlemisel VÕS § 139 lg-le 1, kuna hageja ei kasutanud menetlusõiguslikke vahendeid takistamiseks kostjal asja kahjustamist.³⁷ Hea usu põhimõttest tuleneva kohustuse tekkimisega oli tegemist näiteks kaasuses, kus kinnistu omanik keeldus nõusoleku andmisest vee paisutamiseks hüdroenergia tootmiseks, kuigi tema kinnistule ei oleks nõusoleku andmisel kaasnenud negatiivseid tagajärgi.³⁸ Üksikuteks õiguste kuritarvitamise kaasusgruppideks on õiguskirjanduses välja toodud ebaausalt omandatud õiguste teostamine, õiguste teostamine kaitsmisväärsede huvide puudumisel või ebaproportsionaalne õiguskaitsevahendite kasutamine, vastuoluline käitumine (*veenire contra factum proprium*) ja õiguste kaotamine (*Verwirkung*).³⁹ Näiteks on hea usu põhimõttega vastuolus ebaproportsionaalne õiguskaitsevahendite kasutamine juhul, kui üürileandja ütleb üürilepingu üles üüritasu maksmise lühiajalisel viivitamisel.⁴⁰ Eelnevast nähtub, et hea usu põhimõtte sisustamine kohtupraktika kaudu ei anna siiski konkreetseid juhiseid, millistele kriteeriumitele vastab hea- või pahauskne käitumine

³¹ I. Kull. VÕSK § 6/4.1.4.

³² I. Kull. Hea usu põhimõtte kaasaegses lepinguõiguses. Doktoritöö. Juhendaja P. Varul. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2002, lk 14.

³³ I. Kull. VÕSK § 6/4.2.2.3.

³⁴ O. Jaurenig, H.P. Mansel. BGB § 242 Rn. 3. – O. Jauernig (hrsg.) Bürgerlichen Gesetzbuch. Kommentar. 19. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2023.

³⁵ C. Schubert. MüKoBGB § 242 Rn. 9.

³⁶ I. Kull. TsÜSK §138/3.2.1–3.2.4.

³⁷ RKTko 3-2-1-30-15, p 12.

³⁸ RKTko 3-2-1-12-11, p 29.

³⁹ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 74.

⁴⁰ RKTko 3-2-1-2-06, p 17.

konkreetselt, vaid kriteeriumid subjektiivsete õiguste teostamisel määratakse kindlaks juhtumipõhiselt.

Ühinguõiguses on hea usu põhimõtte konkretiseeritud TsÜS §-s 32, mille kohaselt peavad juriidilise isiku osanikud, aktsionärid või liikmed, samuti juriidilise isiku juhtorganite liikmed omavahelistes suhetes järgima hea usu põhimõtet ja arvestama üksteise õigustatud huve. Õiguskirjanduse järgi seab säte seega juriidilise isiku organi liikmetele täiendava kohustuse pidada oma õiguste teostamisel silmas teiste organi liikmetele kuuluvaid samasuguseid õiguseid.⁴¹ Muuhulgas on sätte eesmärgiks õiguskirjanduse järgi välistada üksteisele kahju tekitamine.⁴² Seega koondab norm endas nii üldise hea usu põhimõtte kui ka ühinguõigusliku hea usu põhimõtte, millest viimane väljendub üksteise õigustatud huvidega arvestamise kohustuses, st aktsionärid ja osanikud peavad oma õiguste teostamisel pidama silmas teiste aktsionäride ja osanike huve. Nagu üldisest hea usu põhimõttest, nii on ka viidatud normist tuletatud hulgaliselt ühinguõiguslikke kohustusi, nt lojaalsuskohustus, hääletamiskohustus, informatsiooni andmise kohustus, hääleõiguse teostamise keeld ja konkurentsikeeld.⁴³ Eelnimetatud kohustuste näol on tegemist hea usu põhimõtte konkretiseeringutega, mille kaudu on võimalik määratleda ühinguõiguslikult hea usu põhimõtte tegelikud väljundid. Riigikohus on sedastanud, et aktsionäride ja osanike omavahelise õigussuhte ja nende suhte ühinguga, mis autori hinnangul on otseselt seotud ühingu otsuste vastuvõtmisega osanike või aktsionäride üldkoosolekul, määrab TsÜS § 32.⁴⁴ Töö autori hinnangul on keskseks hea usu põhimõttest tuletatud kohustuseks lojaalsuskohustus, mis võiks olla ka otsuse kehtetuks tunnistamise aluseks.

1.1.2. Lojaalsuskohustust rikkuv otsus kui hea usu põhimõttega vastuolus olev otsus

ÄS § 302 lg 1 ja 178 lg 1 järgi võib kohus kehtetuks tunnistada aktsionäride üldkoosoleku või osanike otsuse, mis on vastuolus seadusega. Nagu eelnevalt on välja toodud, siis on seaduses sätestatud hea usu põhimõtte järgimise kohustus TsÜS §-s 32 ning TsÜS § 138 lg-s 2. Õiguskirjanduses on seni olnud üksmeel küsimuses, et vastuolu hea usu põhimõttega ei ole otsuse tühisuse aluseks.⁴⁵ Siiski tekib küsimus, kas otsuse vastuolu hea usu põhimõttega võiks olla otsuse kehtetuks tunnistamise aluseks, kuivõrd ka sellisel juhul on otsus vastuolus

⁴¹ K. Saare. TsÜSK § 32/3.1.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*, § 32/3.2.

⁴⁴ RKTko 3-2-1-7-10, p 31.

⁴⁵ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 207; TsÜSK 2010. a § 38/3.2.2.b. – P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.

õigusnormiga. Õiguskirjanduses on leitud, et välistatud ei ole otsuse kehtetuks tunnistamine selle vastuolu tõttu mõne õiguse üldpõhimõttega.⁴⁶ Õiguse üldpõhimõtete, eriti hea usu põhimõtte eesmärk on tõkestada mh seadusest või tehingust tuleneva kohaldumine, kui see oleks ilmselgelt ebaõiglane.

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse 2010. a kommenteeritud väljaandes on märgitud, et „otsuse kehtetuks tunnistamise aluseks [TsÜS § 38 lg 1 alusel] on hea usu põhimõtte ning teiste liikmete õigustatud huvidega arvestamise kohustuse rikkumine“.⁴⁷ Samuti loeti õiguskirjanduses näiteks TsÜS §-st 32 tuleneva kohustuse rikkumise tõttu kehtetuks tunnistatavaks selline aktsionäride üldkoosoleku otsus, mille puhul hääleenamust omav aktsionär välistab isiklikest huvidest lähtuvalt vähemusaktsionäride eesõiguse aktsiate märkimiseks ning suunab selle õiguse mõnele kolmandale isikule ja selle tagajärjel kaotavad vähemusaktsionärid teatud õigused.⁴⁸ Ka on leitud, et hea usu põhimõtte vastaselt vähemusaktsionäre või -osanikke kahjustavad otsused, millega tahetakse vähemusest vabaneda seaduses sätestatud viisil (põhiliselt ÄS §-d 363¹–363¹⁰), on samuti kehtetuks tunnistatavad.⁴⁹ Seega on õiguskirjanduses mingil määral tunnustatud võimalust tugineda otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamisel hea usu põhimõttele. Autor juhib tähelepanu sellele, et viidatud allikad on mõlemad aastast 2010 ning nendes allikates ei ole põhjalikumalt analüüsitud seda, mida tuleb hea usu põhimõttele tuginedes ühingu otsuse kehtetuks tunnistamisel silmas pidada.

Vaatamata eeltoodud õiguskirjanduse seisukohtadele on Riigikohus 2014. a lahendis leidnud, et ühingu otsus ei ole kehtetuks tunnistatav, kui see on vastuolus hea usu põhimõttega, sest vastuolu hea usu põhimõttega ei ole vastuolu seadusega ÄS § 302 lg 1 ja ÄS § 178 lg 1 tähenduses.⁵⁰ Ka uutes 2023. a tsiviilseadustiku üldosa seaduse kommentaarides on viidatud samale 2014. a Riigikohtu lahendile ja nenditud, et Riigikohtu hinnangul otsuse vaidlustamisõigust sellises olukorras ei ole.⁵¹ Viidatud lahendis on toodud välja, et kui otsus on vastuolus ainult hea usu põhimõttega, siis ei ole otsus vastuolus ühegi konkreetse õigusnormiga ning seega ei ole otsus vastuolus ka seadusega.⁵² Sisuliselt leidis Riigikohus, et hea usu põhimõtte ei ole piisavalt konkreetne, et sellele saaks otsuse kehtetuks tunnistamisel tugineda. Hea usu põhimõttest ei ole kohtu hinnangul lubatud tuletada uusi õigusinstituute, kui

⁴⁶ K. Saare. TsÜSK § 38/3.3.3.2; K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 210.

⁴⁷ TsÜSK 2010. a § 38/3.3.2a(aa).

⁴⁸ K. Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku organi liikmete õigussuhted. – Juridica 2010/VII, lk 484.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ RKTko 3-2-1-89-14, p 31; K. Saare. TsÜSK § 38/3.2.3.2.

⁵¹ K. Saare. TsÜSK § 38/3.3.3.2.

⁵² RKTko 3-2-1-89-14, p 31

seadusandja ei ole pidanud vajalikuks täiendavaid õiguskaitsevahendeid luua.⁵³ Sellest saab järeldada, et Riigikohtu hinnangul ei ole lubatud hea usu põhimõttest tuletada uusi kohustusi, mille rikkumisel saab ühingu otsust kehtetuks tunnistada, kui seaduses neid kohustusi eraldi välja toodud ei ole. Töö autor Riigikohtu seisukohaga ei nõustu ja leiab, et hea usu põhimõttele tuginedes peaks olema ühingu otsused vaidlustatavad. Autori hinnangul on ka erinevate Riigikohtu seisukohtade vahel, mis puudutavad hea usu põhimõtet ühinguõiguses, mõningane vastuolu. Riigikohus on hiljem teistes asjades korduvalt leidnud, et hea usu põhimõttest võib tuleneda osanikule või aktsionärile kindla otsuse poolt hääletamise kohustus, et tulla välja nõpatiseisust.⁵⁴ Samas on kirjanduses leitud, et sellise kohustuse rikkumisel ei ole kehtetuks tunnistamise nõude esitamine samuti võimalik, va kui hääleõigust on otsuse vastuvõtmisel kuritarvitatud.⁵⁵ Kuna Riigikohus on tunnistanud hea usu põhimõttest tulenevat hääletamiskohustust, peaks olema lubatud tugineda hea usu põhimõttele ka otsuste vaidlustamisel. Vastasel korral jääks ka hääletamiskohustuse rikkumisel isikud kaitseta.

Töö autori hinnangul tuleb siinkohal analüüsida ka hea usu põhimõttest tuletatud lojaalsuskohustust. Lojaalsuskohustus on tuletatud hea usu põhimõttest ja ühinguõiguslik lojaalsuskohustus on seaduses sätestatud TsÜS §-s 32.⁵⁶ Riigikohus on korduvalt selgitanud, et üldine lojaalsuskohustus tähendab, et aktsionäridel ja osanikel on nii omavahelises suhtes kui ka suhtes ühinguga kohustus panustada ühingu juhtimisse ja mitte kahjustada ühingu või teiste õigustatud huve.⁵⁷ Õiguskirjanduse kohaselt ei ole lojaalsuskohustuse sisu määratletud universaalselt, kuna see on sõltuvuses ühingu suurusel ning selle avatusest või suletusest, seega on osahinguga osanikel ulatuslikum lojaalsuskohustus kui aktsiaseltsi aktsionäridel.⁵⁸ Samuti on sedastatud, et lojaalsuskohustuse ulatuse ja sisu määramisel oluline see, kui suurt osalust aktsionär või osanik ühingus omab ning kui osanikul või aktsionäril on selline enamusosalus, mis võimaldab tal üksi otsuseid vastu võtta, siis on lojaalsuskohustus sellevõrra ulatuslikum.⁵⁹ Tuginedes eelnevalt välja toodud Riigikohtu seisukohale, ei ole ka lojaalsuskohustuse rikkumisele tuginedes ühingu otsust võimalik kehtetuks tunnistada. Töö autori hinnangul peaks hea usu põhimõttele tuginemine olema just võimalik olukorras, kus on rikutud lojaalsuskohustust. Lojaalsuskohustus, mis väljendub eelkõige

⁵³ RKTko 3-2-1-89-14, p 28.

⁵⁴ RKTko 3-2-1-97-11, p 35; RKTko 2-17-9986, p 12, RKTko 2-20-8655, p 13.

⁵⁵ M. Tambet. Kapitaliühingu otsuse vastuvõtmine ja sellega seotud tuvastusnõuded. Magistritöö. Tartu 2021, lk 56.

⁵⁶ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 221.

⁵⁷ RKTko 3-2-1-7-10, p 31; RKTko 2-17-9966, p 12; RKTko 2-16-16764, p 12.

⁵⁸ K. Saare. Kapitaliühingu kõrgeima otsustustasandi liikmete lojaalsuskohustus. – *Juridica* 2022/XIII, lk 599.

⁵⁹ *Ibid.*, lk 600.

üksteise huvidega arvestamise kohustusena, on seaduses töö autori hinnangul selgelt põhimõttena sätestatud. Üldpõhimõtted on olemuslikult avatud ning neid ei olegi võimalik lõplikult defineerida. See aga ei tähenda, et lojaalsuskohustuse sisu ei oleks võimalik kaasuspõhiselt kindlaks määrata.

Saksa regulatsioon otsuste kehtetuks tunnistamise osas on sarnane ning AktG § 243 lg 1 järgi võib kohus AG (ja analoogia korras GmbH) koosoleku otsuse kehtetuks tunnistada, kui see on vastuolus seadusega. Saksa õiguskirjandus leiab, et vastuolu seadusega tähendab vastuolu iga õigusnormiga ning kehtetuks tuleb tunnistada otsus peaaegu igal juhul, kui tuvastatakse vastuolu seadusega.⁶⁰ Kehtetuks ei tule tunnistada otsust vaid siis, kui see on vastuolus mõne selgelt ebaolulise regulatiivse sättega.⁶¹ Õigusnormi tõlgendus on töö autori hinnangul erakordselt lai. AktG § 243 kommentaarides on toodud välja, et õigusnormiks otsuse kehtetuks tunnistamise tähenduses on kõik seadused, avalik-õiguslike äriühingute põhikirjad, samuti kirjutamata normid ehk õiguse üldpõhimõtted ning kõik nii ühinguõiguse kui ka muude õigusharude regulatsioonid.⁶² Küll aga ei ole otsus kehtetuks tunnistatav siis, kui otsusega on rikutud mõnda ühingul lasuvat lepingulist kohustust.⁶³ Kindlasti on otsus kehtetuks tunnistatav, kui norm sätestab kindla kohustuse või saab kindla kohustuse sättest tuletada.⁶⁴ Üldpõhimõteteks või -klausliteks on kõik piisavalt spetsiifilised käitumisnormid, mis võivad olla veel juurutamata, et tagada uute väärtuspõhimõtete või seaduste edasiarendustega arvestamist.⁶⁵ Üldpõhimõtete alla kuuluvad mh lojaalsuskohustus, võrdse kohtlemise põhimõte AktG § 53a järgi ning heade kommete järgimise kohustus BGB § 138 lg 1 alusel.⁶⁶ Viimase kohaldamisel tuleb esmalt kontrollida, ega otsus ei ole juba tühine AktG § 241 p 4 järgi vastuolu tõttu heade kommetega.⁶⁷ Õiguskirjanduses on siiski leitud, et üldisele hea usu põhimõttele tuginemine otsuse kehtetuks tunnistamisel ei ole korrektne, kuivõrd Saksa õiguses on välja kujunenud konkreetsemad kohustused, nt ulatuslik lojaalsuskohustus, mille alusel tuleks kontroll läbi viia.⁶⁸ Seega Saksa õiguse kohaselt on ühingu otsus kehtetuks tunnistatav eelkõige lojaalsuskohustuse rikkumise tõttu mõne aktsionäri või osaniku poolt.

⁶⁰ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 16. – W. Goette, M. Habersack (hrsg.) Münchener Kommentar zum Aktiengesetz: AktG, Band 4: §§ 179–277. 5. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2021; J. Koch AktG § 243 Rn. 6. – J. Koch (hrsg.) Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare. 17. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2023.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² J. Koch AktG § 243 Rn. 6.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 17.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ J. Koch AktG § 243 Rn. 5.

⁶⁸ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 53, 73.

Saksa õiguses on lojaalsuskohustus oluline samuti nii aktsionäride ja osanike suhetes ühingu kui ka aktsionäride ja osanike endi vahelistes suhetes.⁶⁹ Täpsemalt on aktsionärid ja osanikud kohustatud oma õiguste kasutamisel võtma aktiivseid meetmeid tagamaks ühingu eesmärgipärast toimimist ning teisalt ka hoiduma sellisest hääleõiguse kasutamisest, mis ühingu kahju toob. Samuti tuleb Saksa ülemkohtu hinnangul selliste liikmeõiguste kasutamisel, mis annavad aktsionärile kasu, vältida teiste aktsionäride õiguste ebaproportsionaalset ja meelevaldset kahjustamist.⁷⁰ Aktsionäri ja osaniku lojaalsuskohustus ühingu suhtes on tuletatud analoogia korras BGB §-st 705,⁷¹ mis on analoogne Eestis VÕS §-s 580 sätestatud seltsinglase lojaalsuskohustusega. Saksa õiguskirjanduses ei olda aga ühel meelel, kust täpselt on tuletatud lojaalsuskohustus aktsionäride ja osanike omavahelistes suhetes. Seda on tuletatud mh BGB §-st 242, mis sätestab võlgnikule kohustuse täita lepinguline kohustus vastavalt headele kommetele kui ka ühingu põhikirjalistest eesmärkidest.⁷² Samas on otsuse kehtetuks tunnistamise aluste hindamisel jõutud järeldusele, et kuivõrd lojaalsuskohustust on üldiselt tänaseks päevaks tunnustatud, siis ei ole praktikas oluline, kust see on alguse saanud.⁷³

Lojaalsuskohustuse sisu ja ulatus on Saksa õiguses lai ning ühingu otsuste vaidlustamisel on lojaalsuskohustusele tuginemine paljudel juhtudel lubatud. Aktsionäride ja osanike lojaalsuskohustus ja sellele tuginemine otsuse kehtetuks tunnistamisel on põhiliseks meetmeks, et seada piirid enamuse mõjuvõimu kuritarvitustele äriühingus.⁷⁴ Eristada saab lojaalsuskohustuse rikkumist otsuse vastuvõtmise formaalsete nõuete rikkumisel ja otsuse sisu vastuolu lojaalsuskohustusega. Otsuse vastuvõtmise korra rikkumine võib olla lojaalsuskohustuse rikkumine näiteks juhul, kui käitumist võib pidada heade kommete vastaseks. Nimelt AktG § 241 p 4 ehk ühingu otsuse tühisuse tuvastamiseks heade kommete vastasusele tuginedes peab heade kommete vastane olema kitsalt otsuse sisu. Kui heade kommete vastane on otsuse eesmärk või selle vastuvõtmise viis, siis on otsus kehtetuks tunnistatav, kuna otsuse vastuvõtmisel on rikutud lojaalsuskohustust.⁷⁵ Seega juhul, kui heade kommete vastaseks võib pidada koosoleku kokkukutsumise või otsuse vastuvõtmise korda, ei

⁶⁹ J. Reichert. Die Treuebindung der Aktionärsmehrheit in Sanierungsfällen. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht 2018/134, lk 136.

⁷⁰ BGH Urt. v. 20.3.1995 - II ZR 205/94, BeckRS 1995, 3015; BGH Urt. v. 5.7.1999 - II ZR 126/98, BeckRS 1999, 30065598.

⁷¹ W. Hölters, M. Weber, L. English AktG § 243 Rn. 36. – W. Hölters, M. Weber (hrsg.). Aktiengesetz. Kommentar. 4. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2022.

⁷² W. Hölters, M. Weber, L. English AktG § 243 Rn. 36; C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 44.

⁷³ W. Hölters, M. Weber, L. English AktG § 243 Rn. 36.

⁷⁴ J. Koch. AktG § 243 Rn. 6.

⁷⁵ I. Drescher. BeckOGK AktG § 243 Rn. 194. – G. Spindler, E. Stilz (hrsg.) Kommentar zum Aktiengesetz, Band 2: §§ 150–410. 4. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2019.

ole otsus mitte tühine vaid kehtetuks tunnistatav. Näiteks on Saksa õiguskirjanduse järgi otsus kehtetuks tunnistatav siis, kui aktsionäri on teiste aktsionäride poolt mingil viisil mõjutatud selliselt, et see kajastub nende hääletamistulemuses, näiteks neile süütunnet tekitades.⁷⁶ Eelneva näite puhul on otsuse vastuvõtmisel mindud vastuollu lojaalsuskohustusega, st aktsionärid ei arvestanud üksteise õigustatud huvidega.

Sisuprobleemide korral on hinnangu andmine mõnevõrra keerulisem. Saksa õiguses on välja töötatud kaheastmeline kontrollskeem, mida kohus peab järgima, kui osanik või aktsionär on esitanud otsuse kehtetuks tunnistamise nõude. Kontrolli ulatus sõltub sellest, mille kohta otsus on tehtud. Siinkohal eristatakse õiguskirjanduses otsuseid, mis mõjutavad aktsionäride või osanike olulisi liikmesusõigusi ning muid, enamasti ühingu tavapärase majandustegevusega seotud otsuseid.⁷⁷ Esimese astme kontrollis peab kohus hindama, kas otsuse sisust nähtub õiguste kuritarvitamist või vähemuse ebavõrdset kohtlemist.⁷⁸ Teise astme kontrollis peab kohus lojaalsuskohustust silmas pidades hindama otsuse vajalikkust ja proportsionaalsust.⁷⁹ Esimese astme kontrolli tuleb kohaldada igal juhul, teise astme kontrolli peab kohus läbi viima ainult siis, kui otsusega mõjutatakse osanike või aktsionäride olulisi liikmesusõigusi.⁸⁰

Esimese astme kontrolli läbimisel on vastavalt otsuse sisule erinevad tagajärjed. Õiguskirjanduses on rõhutatud, et juhul kui seadusandja juba näeb ette õiguse legitiimselt aktsionäride või osanike õiguste piiramiseks, on selliste otsuste kehtivuse hindamisel piiratud materiaalõiguslik kontroll.⁸¹ Ühingu peab lõpuks ikkagi jääma majandustegevusvabadus.⁸² Näiteks ei ole kuidagi seadusega vastuolus otsus, millega otsustatakse ühing lõpetada. Selline otsus võib olla õiguse üldpõhimõtete rikkumise tõttu kehtetuks tunnistatav ainult siis, kui on tuvastatav enamusaktsionäri soov sellise tegevusega haarata ainukontroll ühingu üle.⁸³ Samuti ei ole õiguskirjanduse järgi teise astme kontrolli võimalik läbi viia otsuste puhul, millega otsustatakse aktsiakapitali vähendamise või põhikirja muutmise üle, sest seaduses on ette nähtud juba piisavalt konkreetsed reeglid selliste otsuste vastuvõtmise kohta ning kui otsused on nendega kooskõlas, ei ole otsuse põhjendatust vaja enam kaaluda.⁸⁴ Seega peab kohus

⁷⁶ M. Henssler, L. Strohn. AktG § 243 Rn 21. – M. Henssler, L. Strohn. Gesellschaftsrecht. Beck'sche Kurz-Kommentare. 5. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2021; BGH Urt. v. 1.6.1987 - II ZR 128/86, BeckRS 1987, 635.

⁷⁷ J. Koch. AktG § 243 Rn. 24.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ W. Hölters, M. Weber, L. English AktG § 243 Rn. 45.

⁸² *Ibid.*, Rn. 44.

⁸³ *Ibid.*, Rn. 46; BGH Urt. v. 1.2.1988 - II ZR 75/87, BeckRS 1988, 2799.

⁸⁴ W. Hölters, M. Weber, L. English AktG § 243 Rn. 48.

sellistel juhtudel eelkõige kontrollima, ega ei esine enamusosaniku või -aktsionäri poolt viimase õiguste kuritarvitamist.⁸⁵ Eelnevast saab järeldada, et kui ühingu otsus on seotud viimase tavapärase majandustegevusega ning osanikke või aktsionäre ei kohelda ebavõrdselt ega ei esine õiguste kuritarvitamise olukorda, lõppeb materiaalõiguslik kontroll ning otsus on kehtiv. Kui aga otsus puudutab viimaste olulisi liikmesusõigusi, siis tuleb ka teise astme kontroll läbi viia.

Saksa õiguskirjanduse kohaselt peab kohus teisel astmel kontrollima otsuse õiguslikku põhjendatust, sh otsuse vajalikkust, sobivust, proportsionaalsust ja mõõdukust.⁸⁶ Sellised aktsionäride ja osanike liikmesusõiguste kohta käivad otsused, mille puhul kohtulik kontroll on ulatuslikum, on õiguskirjanduse järgi põhiliselt uute aktsiate või osade märkimise eesõiguse välistamise kohta tehtavad otsused, samuti aktsia- või osakapitali suurendamise kohta tehtavad otsused.⁸⁷ GmbH osas on Saksa Ülemkohus sedastanud, et teise astme kontroll tuleb läbi viia ka hindamaks ühingu otsust vabastada selle juhatus konkurentsikeelust.⁸⁸ Praktikas väljendub teise astme kontroll selliselt, et kui ühing ei suuda otsuse vastuvõtmise vajadust faktiliselt põhjendada, on kehtetuks tunnistamise alus AktG § 243 lg 1 tähenduses lojaalsuskohustuse rikkumise näol olemas.⁸⁹ Näiteks märkimise eesõiguse välistamise korral on Saksa Ülemkohus sedastanud, et õigusliku põhjendatuse jaatamiseks peab märkimisõiguse välistamine olema veenvalt põhjendatult ühingu huvides, kuivõrd märkimisõiguse välistamine võib viia ühingu tulemuseni, kus mõjuvõimu vahetõttu oluliselt muutub.⁹⁰ See tähendab, et sama tulemust ei tohi olla võimalik saavutada ilma märkimisõiguse välistamiseta ning ühing peab suutma välja tuua konkreetseid faktiliseid asjaolud, mille tõttu kaaluvad ühingu huvid üles aktsionäri huvid võtta osa ühingu kapitali suurendamisest.⁹¹ Saksa Ülemkohus on lojaalsuskohustust rikkuvaks ja seeläbi kehtetuks tunnistatavaks pidanud otsust, millega enamusaktsionär otsustas AG kapitali suurendamise, kuid vahetult enne seda on sama aktsionär otsustanud kapitali suuremahulise vähendamise, mille tõttu on suur hulk väikeaktsionäre ühingust lahkunud.⁹² Samuti on kehtetuks tunnistatavaks peetud GmbH osanike otsust, millega enamusosanik valis juhatuse liikmeks isiku, kes on hiljuti kutsutud juhatusest tagasi, kuna viimane rikkus juhatuse liikme hoolsuskohustust.⁹³

⁸⁵ I. Drescher. BeckOGK AktG § 243 Rn. 172.

⁸⁶ I. Drescher. BeckOGK AktG § 243 Rn. 174, 170.

⁸⁷ J. Koch. AktG § 243 Rn. 25.

⁸⁸ BGH Urt. v. 16.2.1981 - II ZR 168/79, BeckRS 1981, 72.

⁸⁹ J. Koch. AktG § 243 Rn. 29; C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 45.

⁹⁰ BGH Urt. v. 13.3.1978 - II ZR 142/76, BeckRS 1978.

⁹¹ BGH Urt. v. 13.3.1978 - II ZR 142/76, BeckRS 1978.

⁹² BGH Urt. v. 5.7.1999 - II ZR 126/98, BeckRS 1999, 30065598.

⁹³ BGH Urt. v. 19.11.1990 - II ZR 88/89, BeckRS 1990, 2691.

Eesti õiguses on lojaalsuskohustuse osas sedastatud, et otsus on kehtetuks tunnistatav lojaalsuskohustusele tuginedes ainult juhul, kui sellega täidetakse TsÜS § 38 lg 1 teise lause koosseis ning sellisel juhul ei ole otsuse kehtetuks tunnistamise üldalused (ÄS § 178 lg 1 ja § 302 lg 1) kohaldatavad.⁹⁴ Nimelt näeb TsÜS § 38 lg 1 teine lause ette, et juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamist võib nõuda ka juhul, kui juriidilise isiku osanik, aktsionär või liige kasutas otsuse tegemisel hääleõigust selleks, et omandada enda või kolmanda isiku kasuks eeliseid juriidilise isiku või teiste osanike, aktsionäride või liikmete kahjuks, ja otsus võimaldab seda eesmärki saavutada. TsÜS §-st 32 tuletatud hääleõiguse teostamise keeld sisuks on õiguste kuritarvitamise keeld, st hääleõigust ei või kasutada selleks, et omandada enda või kolmanda isiku kasuks eeliseid.⁹⁵ Kui selle käigus saadakse eeliseid ühingu või teiste osanike või aktsionäride kahjuks, st otsus on neile kahjuliku mõjuga, on otsust võimalik vaidlustada tuginedes TsÜS § 38 lg 1 teisele lausele. Samuti on Riigikohus leidnud, et õiguste kuritarvitamisel on sobivaks õiguskaitsevahendiks TsÜS § 38 lg 1 teises lauses sätestatud alus otsuse kehtetuks tunnistamiseks ning hea usu põhimõtte kohaldamine ei ole vajalik.⁹⁶

Eelnevast nähtub, et Saksa õiguskirjanduses tunnustatakse erinevalt Eesti õigusest lojaalsuskohustuse rikkumist ühingu otsuse kehtetuks tunnistamise alusena. Riigikohus ei ole tunnustanud üldist hea usu põhimõtet või lojaalsuskohustust ühingu otsuste kehtetuks tunnistamisel eelkõige kahel põhjusel. Esmalt ei ole hea usu põhimõte ja lojaalsuskohustus kohtu hinnangul seaduses piisavalt täpselt määratletud. Töö autor selle seisukohaga ei nõustu. Isegi kui leida, et hea usu põhimõte on liiga avar, siis on lojaalsuskohustus TsÜS §-s 32 selgelt määratletud. Teiseks on Riigikohtu hinnangul TsÜS § 38 lg 1 teises lauses ette nähtud õiguslik alus otsuse kehtetuks tunnistamiseks hääleõiguse kuritarvitamisel, mis osaliselt kattub ühinguõigusliku lojaalsuskohustuse rikkumisega ning mis peaks tagama osanikele ja aktsionäridele piisava õiguskaitse. Töö autori hinnangul on selline tõlgendus liiga kitsas. Siiski tuleb seda õiguslikku alust täpsemalt analüüsida.

1.2. Hääleõiguse kuritarvitamine kui otsuse kehtetuks tunnistamise alus

Hääleõiguse kuritarvitamise keeld on üheks üldpõhimõtteks, millele tuginedes saab ühingu otsuseid kehtetuks tunnistada. TsÜS § 38 lg 1 teine lause on otsekohalduv mh osahingutele ja aktsiaseltsidele, kuivõrd seda ei ole eraldi äriseadustikus kehtetuks tunnistamise alusena

⁹⁴ K. Saare. Kapitaliühingu kõrgeima otsustustasandi liikmete lojaalsuskohustus, lk 606.

⁹⁵ K. Saare. TsÜSK § 32/3.2.4.1.

⁹⁶ RKTko 3-2-1-7-10, p 29.

sätetatud.⁹⁷ Normi eesmärgiks on ennekõike vähemuse kaitse ühingus.⁹⁸ Õiguskirjanduses on toodud välja, et hääleõiguse kuritarvitamise kõrvaldamiseks ette nähtud õiguskaitsevahend on hea usu põhimõtte konkretiseering.⁹⁹ Eelis TsÜS § 38 lg 1 tähenduses on igasugune kasu, mis on saadud soodsamalt turutingimustest ning mis kahjustab teisi osanikke, aktsionäre, osauhingut või aktsiaseltsi.¹⁰⁰ Samuti on piisav sätte kohaldamiseks juba olukord, kus otsus suurendab oluliselt lubamatu eelise omandamise tõenäosust, näiteks kui enamusosanik otsustab sõlmida teise ühingu, mille osanik ta samuti on, kahjuliku lepingu.¹⁰¹

Saksa AktG-s on analoogne sätte TsÜS § 38 lg 1 teisele lausele. AktG § 243 lg 2 kohaselt võib juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda ka juhul, kui juriidilise isiku osanik, aktsionär või liige kasutas otsuse tegemisel hääleõigust selleks, et omandada enda või kolmanda isiku kasuks eeliseid juriidilise isiku või teiste osanike, aktsionäride või liikmete kahjuks, ja otsus võimaldab seda eesmärki saavutada. Nõude esitamise eeldusteks on esmalt hääleõiguse kasutamine,¹⁰² seejärel eriliste eeliste omandamine, mis kahjustavad ühingut või teisi aktsionäre või osanikke, otsus võimaldab eesmärki saavutada ning aktsionär või osanik peab olema tegutsenud eeliste omandamisel tahtlikult.¹⁰³ Eelnevast nähtub, et nõude eeldused on nii Eesti kui ka Saksa õiguses ühesugused, mistõttu saab autori hinnangul selle õiguskaitsevahendi eelduste sisustamisel võtta eeskujuna Saksa õigusnormide rakenduspraktikast.

Ajalooliselt loodi Saksa õiguses võimalus vaidlustada otsuseid hääleõiguse kuritarvitamise alusel selleks, et vaidlustada heade kommete vastaselt vastu võetud otsuseid.¹⁰⁴ Seaduses oli juba ette nähtud otsuse tühisus AktG § 241 p 4 järgi ehk kui heade kommete vastane oli otsuse sisu, kuid puudus võimalus otsust vaidlustada, kui heade kommete vastasus seondus muu kui otsuse sisuga.¹⁰⁵ Pärast seda, kui Saksa õiguskirjanduses ja kohtupraktikas hakati tunnustama üldpõhimõtete rikkumist otsuse kehtetuks tunnistamise alusena AktG § 243 lg 1 järgi, on alternatiivne otsuse kehtetuks tunnistamise alus saanud rohkelt kriitikat. AktG kommentaarides on avaldatud, et seadusandja peab välja töötama parema õigusliku aluse otsuse kehtetuks

⁹⁷ K. Saare. TsÜSK § 38/3.3.3.2(c).

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 222.

¹⁰⁰ *Ibid.*, lk 212.

¹⁰¹ K. Saare. TsÜSK § 38/3.3.3.2(c).

¹⁰² St otsuse poolt hääletamine ning hääletamine võib olla ka esindaja vahendusel (BGB § 166 sätetatud arvesse võttes). C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 74.

¹⁰³ Sh võib tahtlus olla kaudne ning ei pea hõlmama tekkinud kahju. *Ibid.*, Rn 86; J. Koch. AktG § 243 Rn. 33–34.

¹⁰⁴ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 70.

¹⁰⁵ *Ibid.*

tunnistamiseks hääleõiguse kuritarvitamise juhtudel, kui seda on praegune säte.¹⁰⁶ Võrreldes AktG § 243 lg 1 ja lg 2 kohaldamisalasid, siis tagab lõige 1 kui üldnorm osanikele ja aktsionäridele laiemat õiguskaitset kui hääleõiguse kuritarvitamise erikoosseis. Õiguskirjanduses on võetud selge seisukoht, mille järgi on otsust mõistlikum vaidlustada just AktG § 243 lg-le 1 ehk üldalusele tuginedes, sest hääleõiguse kuritarvitamisele viidates tuleb tõendada rohkemate eelduste täitmist.¹⁰⁷

Saksa õiguskirjanduse järgi on lubamatuteks eelisteks AktG § 243 lg 2 tähenduses igasugused omandatud eelised, mis on mõistliku kõrvalseisja positsioonilt vaadates sobimatud ning soosivad aktsionäri või kolmandat isikut.¹⁰⁸ Õiguskirjandus eristab siinkohal ka faktilist eelist ja lubamatut eelist. Reeglina on saadav eelis rahaline, kuid see võib olla ka mitterahaline, nt kui otsuse tagajärjel paraneb aktsionäri või osaniku õiguslik positsioon ühingu.¹⁰⁹ Näiteks võib Saksa õiguskirjanduse järgi eeliseks olla aktsionäri või kolmanda isiku nõukogus liikmeks valimine, kuid kuna selle kohta on AktG-s ette nähtud erinorm, mis sätestab vaidlustamisõiguse ulatuse, siis konkreetselt sellise eelise ilmnemisel õiguste kuritarvitamisele viidates otsust kehtetuks tunnistada ei saa.¹¹⁰ Küll aga ilmestab see taaskord eelise mõiste laia tõlgendamist. Eeliseks võib olla ka see, et aktsiaselts loobub mõnest oma ärivõimalusest või kui ühing otsustab koosoleku otsusega sõlmida põhjendamatult oma enamusaktsionäri äripinna üürilepingu halvematel tingimustel, kui seda oleks saanud teha vähemusaktsionäri pakutud alternatiivi kohaselt.¹¹¹ Seega saab õiguskirjanduse kohaselt eriline eelis olla millegi omandamine turuhinnast soodsamalt, aga ka mingi muu ebatavaline eelis. Ebatavalisus tähendab seejuures, et tegu on eelisega, mida aktsionär või osanik saada ei peaks.¹¹² Mis puudutab kinke või muid annetusi aktsionäridele, osanikele või kolmandatele isikutele, siis võivad need olla eriliseks eeliseks näiteks siis, kui nende suurus on põhjendamatult suur, st ei vasta sooritusele, mille tänutäheks kink või annetus tehtud on.¹¹³ Õiguskirjanduses on sedastatud, et lubamatu eelise tuvastamine võib olla keeruline, kui hinnang tuleb anda tehingule, mis on tehtud aktsiaseltsi ja selle enamusaktsionäri vahel.¹¹⁴ Samuti ei ole mitte iga eelis, mis on lubamatu, ühingu või teisi aktsionäre või osanikke kahjustav. Küll aga sisaldub

¹⁰⁶ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 72.

¹⁰⁷ *Ibid.*, Rn 73(2).

¹⁰⁸ BGH Urt. v. 9.2.1998 - II ZR 278/96, BeckRS 1998, 30007663; *Ibid.*, Rn. 75.

¹⁰⁹ J. Koch. AktG § 243a Rn. 35.

¹¹⁰ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 76.

¹¹¹ J. Koch. AktG § 243 Rn. 35–36.

¹¹² C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 78.

¹¹³ *Ibid.*, Rn. 81.

¹¹⁴ J. Koch. AktG § 243 Rn. 35.

juba erisoodustuse mõistes endas kahjustamise elementi, seega praktikas üldjuhul kahjustamist keeruline põhjendada ei ole.¹¹⁵

Saksa õiguskirjanduses on samuti leitud, et kuivõrd hääleõiguse kuritarvitamine ning sellega ühingu või teiste aktsionäride kahjustamine on oma olemuselt võrdse kohtlemise põhimõtte ja lojaalsuskohustuse rikkumine, siis on samaaegselt mõlema kehtetuks tunnistamise nõude eeldused täidetud ning AktG § 243 lg 2 kohaldamisala praktikas on väike.¹¹⁶ See tähendab, et olukorras, kus otsuse kehtetuks tunnistamisel saab tugineda hääleõiguse kuritarvitamisele, on samal ajal rikutud lojaalsuskohustust ning kohalduvad nii üld- kui ka erinorm. Samas on mõlemad kehtetuks tunnistamise alused omavahel võrdsed ning ühe kehtetuks tunnistamise aluse eelduste täitmine ei välista teisele alusele tuginemist.¹¹⁷ Ka Saksa kohtupraktikas on leitud, et samadel asjaoludel võib otsus olla kehtetuks tunnistatav hääleõiguse kuritarvitamisele kui ka seadusevastasusele tuginedes.¹¹⁸ Viidatud asjas leidis Saksa Ülemkohus mh, et olukorras, kus AG kapitali suurendatakse selliselt, et aktsionäri ostueesõigus välistatakse ilma selgete põhjendusteta, võib aktsionär otsust vaidlustada mõlemal õiguslikul alusel.¹¹⁹ Siiski on Saksa kohtupraktikas ja õiguskirjanduses leitud, et on olemas selliseid kaasuseid, kus tugineda saab ainult hääleõiguse kuritarvitamisele ning lojaalsuskohustuse rikkumist ei ole võimalik tuvastada. Selleks on näiteks sellised ühingu otsused, millega otsustatakse ühingu tegevus lõpetada, kuid mille eesmärk on tegelikult vähemusaktsionäride ühingust kõrvaldamine.¹²⁰ Eelnevalt on töös selgitatud, et lojaalsuskohustuse rikkumise tuvastamiseks on välja töötatud kaheastmeline kontrollskeem, mille kohaldamisulatus sõltus sellest, kas vaidlustatav otsus on seotud ühingu tavapärase majandustegevusega või mõjutab see aktsionäride olulisi liikmesusõigusi. Ühingu tegevuse lõpetamise üle otsustamist peetakse tavapäraseks majandustegevuseks.¹²¹ Seega ei saa sellise otsuse vaidlustamisel tugineda näiteks sellele, et otsus on põhjendamata või ebaproportsionaalne. Sellises olukorras, kus otsuse tegelik eesmärk on vähemusaktsionäride ühingust kõrvaldamine, on Saksa Ülemkohtu hinnangul võimalik tugineda hääleõiguse kuritarvitamisele ning säte toimib justkui turvavõrguna.¹²²

¹¹⁵ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 83.

¹¹⁶ M. Henssler, L. Strohn. AktG § 243 Rn 28.

¹¹⁷ J. Koch. AktG § 243 Rn. 32.

¹¹⁸ BGH Urt. v. 13.3.1978 - II ZR 142/76, BeckRS 1978.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ BGH Urt. v. 28.1.1980 - II ZR 124/78, BeckRS 1980.

¹²¹ J. Koch. AktG § 243 Rn. 36.

¹²² *Ibid.*; BGH Urt. v. 28.1.1980 - II ZR 124/78, BeckRS 1980.

Hääleõiguse kuritarvitamisele ei saa aga AktG § 243 lg 2 teise lause järgi tugineda juhul, kui sellega nähakse ette aktsionäridele või osanikele nendele ebasoodsa eeliseга tekitatud kahju eest hüvitis. Säte näeb ette, et kahjuhüvitis peab olema sobiv ja katma reaalselt tekkinud majandusliku kahju. Õiguskirjanduse järgi ei piisa otsuse kehtetuks tunnistamise ärahoidmiseks vaid sellest, kui pelgalt lubatakse tekkinud kahju hüvitada, vaid see peab olema ka reaalselt välja makstud.¹²³ Küll aga tuleb silmas pidada seda, et hüvitisega saab kompenseerida vaid kahju, mis on tekkinud hüvitist saavale aktsionärile või osanikule. Kui kahju on tekkinud ühingule, siis ei saa seda puudust kõrvaldada aktsionäridele või osanikele makstava rahalise hüvitisega.¹²⁴ Samas on õiguskirjanduses avaldatud tugevat kriitikat sellisele piirangule. Leitakse, et vaidlustusõiguse piiramine rahalise hüvitise saamise tõttu on ebavajalik ja ebaproportsionaalne vähemuste õigustesse sekkumine.¹²⁵ Kriitika aluseks on põhiliselt argument, et kompensatsioon ei arvesta kõigi osapoolte huvidega ning võlausaldajate huvid võivad jääda kaitseta.¹²⁶ Samuti on rõhutatud, et kuigi hääleõiguse kuritarvitamine on reeglina ka lojaalsuskohustuse rikkumine, siis ei mõjuta piirang üldalusele tuginemist otsuse kehtetuks tunnistamisel.¹²⁷ Eesti õiguses sellist vaidlustuspiirangut sätestatud ei ole.

Eesti kohtupraktikas ei ole hääleõiguse kuritarvitamisele tuginemine otsuse kehtetuks tunnistamisel kapitaliühingutes suurt rakendust leidnud. Kuivõrd hääleõiguse kuritarvitamise jaoks ette nähtud õiguskaitsevahend on otsekohalduv kõigile ühingu tüüpidele, on see enim kasutust leidnud hoopis korteriühistute otsuste vaidlustamisel.¹²⁸ Õiguskirjanduse järgi on TsÜS § 38 lg 1 teist lauset kohaldatud olukorras, kus kapitaliühingu otsusega on välistatud mõne osaniku või aktsionäri õigus osaleda kapitali suurendamisel või kui kapitali vähendati mõne konkreetse osaniku või aktsionäri osaluse arvelt.¹²⁹ Samuti on sellele tuginetud olukorras, kus ühing loobub juhatuse liikme vastu nõude esitamisest juhul, kui juhatuse liige on teinud ühingule kahjuliku tehingu, millest enamusosanik või -aktsionär on saanud kasu.¹³⁰ Riigikohus on sedastanud, et kasumi jaotamata jätmisel võib olla tegemist õiguste kuritarvitamisega, kui

¹²³ J. Koch. AktG § 243 Rn. 38.

¹²⁴ *Ibid.*, Rn. 40.

¹²⁵ G. Spindler, E. Stilz, I. Drescher AktG § 243 Rn. 216; C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 72, 88–89.

¹²⁶ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 89.

¹²⁷ *Ibid.*, Rn. 73(1).

¹²⁸ Ka KÜ otsuste vaidlustamisel on analüüsitud, et teised korteriomanikud ei kasuta oma hääleõigust teiste korteriomanike arvelt eeliste saamiseks olukorras, kus kulusid (nt soojusenergia või majandamistasu) ühistus otsustatakse jagada selliselt, et mõned reaalosa omanikud peavad hakkama senisest rohkem tasu maksma. Näiteks leidis Tartu Ringkonnakohus 04.02.2020 tsiviilasjas 2-19-14398 (p-des 1, 3, 8), et kui mingi eseme majandamistasu kogutakse koosoleku otsuse kohaselt vastavalt korterite arvule ning see ei pruugi vastata võrdeliselt korteriomandi suurusele, siis ei rikastu teised korteriomandi omanikud nende korteriomanike arvelt, kelle korterid on väiksema reaalosaga.

¹²⁹ K. Saare. TsÜSK § 38/3.2.3.2.

¹³⁰ A. Vutt. Äriühingu organi otsuste vaidlustamisega seotud probleeme. – *Juridica* 2005/I, lk 54.

enamusosanikud või -aktsionärid saavad kasumi teisiti endale ilma kohase vastusooritusega.¹³¹ Viidatud õiguskaitsevahendit võib õiguskirjanduse järgi kasutada ka olukorras, kus aktsionärid on sõlminud õigusvastase hääletuskokkuleppe.¹³² Töö autori hinnangul ei taga viidatud õiguskaitsevahend siiski täielikku õiguskaitset vähemusosanikele- või aktsionäridele, sest sellel alusel ei ole võimalik vaidlustada selliseid otsuseid, kus lojaalsuskohustuse rikkumine väljendub muul viisil kui otsuse poolt hääletamisel või selgete eeliste omandamisel.

Kokkuvõttes võib eeltoodust järeldada, et hääleõiguse kuritarvitamine on üks lojaalsuskohustuse rikkumise viisidest ning seetõttu on Saksa õigusruumis sellised otsused ka üldnormi alusel vaidlustatavad. Eesti õiguses seevastu on hääleõiguse kuritarvitamisele tuginemine ainus seaduses otsesõnu ette nähtud võimalus lojaalsuskohustust rikkuvate otsuste vaidlustamiseks.

1.3. Võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumine kui otsuse kehtetuks tunnistamise alus

Võrdse kohtlemise põhimõte on sätestatud äriseadustikus §-des 272 ja 154 lg-s 1, mille kohaselt tuleb aktsionäre ja osanikke võrdsetel asjaoludel kohelda võrdselt. Õiguskirjanduses ja kohtupraktikas on leitud, et võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumisele on võimalik tugineda, kui otsuse kehtetuks tunnistamist nõutakse selle vastuolu tõttu seadusega.¹³³ Seega kuigi võrdse kohtlemise põhimõte on tuletatud ühinguõiguslikust hea usu põhimõttest, siis otsuste kehtetuks tunnistamisel ei kohaldata TsÜS § 32 kui üldnormi, vaid eriseaduses sätestatud erinorme.

Saksa õiguskirjanduse ja kohtupraktika seisukoht on samane, st ühingu otsust on võimalik kehtetuks tunnistada, kui sellega koheldakse osanikke või aktsionäre ebavõrdselt. Võrdse kohtlemise kohustus tuleneb AktG §-st 53a, mis kohustab aktsionäre võrdsetel asjaoludel võrdselt kohtlema. Sama kohustus kehtib ka GmbH-s osanike vahelistes suhetes. Ebavõrdse kohtlemise rakendamiseks tuleb aktsionäril ära näidata, et ebavõrdne kohtlemine eksisteerib ning seejärel on ühingul võimalik tõendada, et ebavõrdne kohtlemine on antud juhul õigustatud.¹³⁴ Võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumine on just otsuse kehtetuks tunnistamise, mitte tühisuse alus, sest antud norm ei ole kehtestatud avalikes huvides, samuti ei kaitse see võlausaldajaid.¹³⁵ Kui ebavõrdse kohtlemise tagajärjel saavad enamusaktsionärid

¹³¹ RKTko 3-2-1-89-14, p 30.

¹³² A. Vutt, lk 55.

¹³³ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 210; RKTko 3-2-1-55-14, p 23; RKTko 3-2-1-89-14, p 33.

¹³⁴ C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 67.

¹³⁵ W. Hölter, M. Weber, L. English AktG § 243 Rn. 35.

mingisuguseid hüvesid, mida väikeaktsionärid ei saa, siis ei saa viimased nõuda, et ebavõrdne kohtlemine kõrvaldataks ka nendele hüvede andmisega. Kohus saab kohtupraktika järgi vaid sellise otsuse kehtetuks tunnistada.¹³⁶ Kui aktsionär on aga ise koosolekul hääletanud otsuse poolt, mis teda teistest ebavõrdselt kohtleb, siis ei saa ta hiljem tugineda otsust vaidlustades ebavõrdsele kohtlemisele.¹³⁷

Saksa õiguses oli võrdse kohtlemise põhimõte esimene üldine õiguspõhimõte, mille rikkumist tunnustati otsuse kehtetuks tunnistamise alusena. Pärast seda, kui õiguskirjanduses hakati tunnustama lojaalsuskohustust, on võrdse kohtlemise põhimõte jäänud kohtupraktikas tagaplaanile. Viimast seetõttu, et lojaalsuskohustus hõlmab laiemalt endas mh kohustust kohelda teisi aktsionäre võrdselt.¹³⁸ Lojaalsuskohustus arenes iseseisvaks õiguspõhimõtteks, sest võrdse kohtlemise põhimõte üksi ei taganud piisavat kaitset aktsionäridele.¹³⁹ Siiski on võrdse kohtlemise põhimõte ja lojaalsuskohustus oma olemuselt sarnased.

Võrdset kohtlemist on hinnatud Eesti kohtupraktikas näiteks aktsiaseltsi nõukogu otsuse vaidlustamisel, kus aktsiaseltsi nõukogu otsusega võeti vastu infovahetuse eeskirja punktid, mille järgi „nõukogu liige saab tutvuda küsitud infoga üksnes suletud ruumis nõukogu esimehe loal ning ühingu töötaja ja turvamehe vahetu järelevalve all“, „dokumentidest ja infost koopiate tegemine on keelatud, see on võimalik üksnes erandkorras mõjuval põhjusel nõukogu esimehe nõusolekul või käsikirjalise väljakirjutamisena“, „juurdepääs ühingu territooriumi muudele osadele on keelatud“ ja „inforuumis sisalduv teave ja dokumendid ei pea olema täielikud ja need ei pea vastama nõukogu liikme taotletud mahule“. Kohtud leidsid, otsuse kehtetuks tunnistamise alust ei esine mh seetõttu, et nõukogu liikmeid ei koheldud kuidagi ebavõrdselt ning nõukogu liikmeid ei eristatud.¹⁴⁰ Seega kuigi informatsiooni saamine muudeti otsusega keerulisemaks, siis puudutas muutus kõiki nõukogu liikmeid ning otsusest ei saanud kuidagi järeldada, et otsuse eesmärgiks oli otsuse vaidlustanud vähemusaktsionäri õiguste riivamine.

Töö autori hinnangul on võrdse kohtlemise põhimõte mõnevõrra selgema sisuga ja selle rikkumised omakorda paremini äratuntavad, mistõttu on selge seadusandja soov ja tahe eristada võrdse kohtlemise põhimõtet üldisest hea usu põhimõttest. Võrdse kohtlemise põhimõttele on otsuste vaidlustamise kontekstis avaldatud mõningal määral Eesti õiguskirjanduses kriitikat.

¹³⁶ M. Henssler, L. Strohn. AktG § 243 Rn 24; BGH Beschl. v. 22.10.2007 - II ZR 184/06, BeckRS 2008, 1138.

¹³⁷ I. Drescher. BeckOGK AktG § 243 Rn. 192.

¹³⁸ W. Hölter, M. Weber, L. English AktG § 243 Rn. 34; I. Drescher. BeckOGK AktG § 243 Rn. 188; C. Schäfer. MüKoAktG § 243 Rn. 45.

¹³⁹ J. Koch. AktG § 53a Rn. 2.

¹⁴⁰ HMKo 30.06.2015, 2-13-27839, p 26; RKTko 3-2-1-28-16, p 14.

Nimelt on leitud, et kui lugeda hea usu põhimõtte liiga abstraktseks normiks, siis ei peaks olema lubatud ka võrdse kohtlemise põhimõttele tuginemine otsuse kehtetuks tunnistamisel, sest ka see ei ole konkreetne norm.¹⁴¹ Töö autor nõustub kriitikaga osaliselt. Õiguse üldpõhimõtted ongi oma olemuselt abstraktsemad, et need täidaksid oma funktsiooni ja hõlmaksid hulgaliselt erinevaid ebaõigluse olukordi. Samas on võrdse kohtlemise põhimõtte, mille järgi tuleb aktsionäre ja osanikke kohelda samadel asjaoludel võrdselt ning erinevatel asjaoludel ebavõrdsetelt, oluliselt selgemalt piiritletud ja üheselt mõistetavam kui üldine hea usu põhimõtte, mis hõlmab endas erinevaid käitumiskohustusi.

Eelnevast nähtub, et nii Eesti kui ka Saksa õiguses on võrdse kohtlemise põhimõtte seaduses selgelt sätestatud. Seega on ette nähtud mõlemas õiguskorras otsuste vaidlustamise võimalus sellisteks juhtudeks, kus hea usu põhimõttele mittevastav käitumine väljendub osanike või aktsionäride ebavõrdses kohtlemises.

1.4. Vahekokkuvõtte

Esimesest peatükist järeldub, et hea usu põhimõtte on sätestatud seaduses avatud normina. Ühinguõiguses on hea usu põhimõtte konkretiseeritud TsÜS §-s 32, kust nähtub nii üldine hea usu põhimõttega kooskõlas oleva käitumise kohustus kui ka ühinguõiguslik hea usu põhimõtte, mille kohaselt peavad nii osanikud ja aktsionärid kui ja ühingu juhtorganite liikmed arvestama oma õiguste teostamisel üksteise ja ühingu õigustatud huve. See on ühinguõiguslik lojaalsuskohustus, mille eesmärk on vältida üksteise huvide kahjustamist.

Eelnevast analüüsist nähtub, et Riigikohus on sedastanud, et otsust ei ole võimalik kehtetuks tunnistada vastuolu tõttu hea usu põhimõttega, sest see on liialt üldine. Kehtetuks tunnistada on võimalik vaid selliseid ühingu otsuseid, mille vastuvõtmisel on hääleõigust kuritarvitatud ning sellega on täidetud TsÜS § 38 lg 1 teise lause koosseis. Töö autor viidatud Riigikohtu seisukohaga ei nõustu ja leiab, et lähtuda tuleb Saksa õiguses välja kujunenud põhimõtetest. Seda seisukohta kinnitab ka hilisem Riigikohtu praktika, kus on leitud, et osanikul või aktsionäril võib olla hea usu põhimõttest tulenev hääletamiskohustus. Saksa õiguses jaatatakse hea usu põhimõttele tuginemise võimalust nii õiguskirjanduses kui ka kohtupraktikas. Täpsemalt on Saksa õiguses välja kujunenud ulatuslik lojaalsuskohustus ühingu ja teiste aktsionäride või osanike suhtes, mis võimaldab otsuseid selle rikkumisel kehtetuks tunnistada.

¹⁴¹ M. Moor. Äriühingu liikme õigus nõuda dividendide jaotamist. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus asjas 3-2-1-89-14. – *Juridica* 2015/I, lk 19.

Analüüsist nähtub, et lojaalsuskohustusele tuginedes võib vaidlustada nii selliseid otsuseid, millel on sisulised puudused kui ka otsuseid, millel on puudulik vastuvõtmise kord. Sisupuuduste hindamisel on oluline siiski eristada seda, mille kohta ühing on otsuse teinud. Kui otsus on tehtud ühingu tavapärase majandustegevuse raames ja see ei riiva otseselt osaniku või aktsionäri õiguseid, siis on lojaalsuskohustusele tuginemise võimalus piiratum. Sel juhul saab tugineda vaid hääleõiguse kuritarvitamisele otsuse vastuvõtmisel või sellele, et otsusega koheldakse osanikke või aktsionäre ebavõrdselt. Kui aga otsus puudutab aktsionäride või osanike liikmesusõiguseid, tuleb lisaks hääleõiguse kuritarvitamisele ja võrdsele kohtlemisele kontrollida ka otsuse vajalikkust ja proportsionaalsust. Eelnev tähendab seda, et ühing peab osanike või aktsionäride oluliste õiguste riive õigustamiseks näitama ära, et sama tulemust ei ole võimalik saavutada muude vahenditega ning ühingul on faktiline vajadus võtta vastu just sellise sisuga otsus.

Nii Eesti kui ka Saksa õiguses on ette nähtud eraldi õiguslik alus otsuse kehtetuks tunnistamiseks olukorras, kus juriidilise isiku liige kasutas oma hääleõigust otsuse tegemisel selleks, et omandada kellegi arvel ebaausaid eeliseid. Kummaski riigis ei ole viidatud õiguskaitsevahend rohket praktilist kasutust saanud. Saksa õiguses on põhjenduseks see, et kõnealune otsuse kehtetuks tunnistamise erinorm on enamasti hõlmatud kehtetuks tunnistamise üldalusega. Teisiti öeldes rikub otsus, mille vastuvõtmisel enamus kuritarvitab oma hääleõigust, samal aja ka lojaalsuskohustust ja viimasel juhul on rikkumise tõendamine lihtsam. Erandiks on olukorrad, kus osanik või aktsionär soovib vaidlustada ühingu tavapärase majandustegevuse raames tehtud otsust. Viimaks on Saksa õiguses ette nähtud kahjuhüvitis aktsionäriks, kelle õiguseid hääleõiguse kuritarvitamisega on riivatud. Kui ühing on õiguste riivamise eest osanikule või aktsionäriks kahjuhüvitis maksnud, ei saa viimane otsust vaidlustada. Eesti õiguses on aga Riigikohtu hinnangul hääleõiguse kuritarvitamise säte piisavaks õiguskaitsevahendiks lojaalsuskohustusi rikkuvate otsuste kõrvaldamiseks. Töö autori hinnangul ei taga viidatud õiguskaitsevahend siiski täielikku õiguskaitset vähemusosanikele- või aktsionäridele, sest sellel alusel ei ole võimalik vaidlustada selliseid otsuseid, kus lojaalsuskohustuse rikkumine väljendub muul viisil kui otsuse poolt hääletamisel või selgete eeliste omandamisel.

Seaduses on ette nähtud ka võrdse kohtlemise põhimõte, mis on algupäraselt tuletatud hea usu põhimõttest ning millele tuginedes on nii Eesti kui ka Saksa õiguse järgi võimalik ühingu otsust kehtetuks tunnistada. See üldpõhimõte on mõlema riigi seadustes sätestatud eraldi normina ning

selle rikkumine on lihtsamini äratuntav. Saksa õiguses hõlmab tegelikult lojaalsuskohustuse rikkumine ka aktsionäride ebavõrdse kohtlemise põhimõtte rikkumise.

Kokkuvõtteks saab järeldada, et erinevalt Saksa õigusest ei ole Eestis veel juurdunud põhimõte, et iga õiguse üldpõhimõtte rikkumine on vastuolu seadusega ÄS § 178 lg 1 ja § 302 lg 1 tähenduses, andes võimaluse nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist. See aga ei tähenda, et sarnaseid otsuseid Eestis üldse kohtus ei vaidlustataks, kuid kohtupraktika on üritanud neid kaasuseid pigem lahendada heade kommete vastasuse instituudiga, millele keskendub magistritöö järgmine peatükk.

2. OTUSUSE TÜHISUS HEADE KOMMETE VASTASUSE TÕTTU

2.1. Otsuse heade kommete vastasuse tuvastamise põhimõtted

Samaselt hea usu põhimõttega on ka heade kommete vastasus sätestatud avatud normina, st selle määratlus seadusandluses on lahtine. Heade kommetega vastuolus olev tehing on tühine TsÜS § 86 lg 1 järgi. Kuivõrd eraõigusliku juriidilise isiku organite, st ühingu juhatuse, nõukogu, aktsionäride üldkoosoleku või osanike koosoleku otsus on tehingu üks liik, siis kohalduvad juriidilise isiku organite otsuste heade kommete vastasuse hindamisele samad põhimõtted kui tehingute hindamisele.¹⁴² Seetõttu saab TsÜS § 86 lg 1 kohta avaldatut kasutada ka ühingu otsuste heade kommete vastasuse hindamisel. Eestis kasutatakse viidatud mõiste sisustamisel Saksa õiguskirjandust,¹⁴³ mille järgi on heade kommete vastane käitumine selline, mis on vastuolus ausalt ja õiglaselt mõtleivate inimeste sündsustundega.¹⁴⁴ Seda hinnates tuleb lähtuda üldsuse moraalitunnetusest ning oluliseks ei peeta üksikisikute erinevaid seisukohti, sh asja lahendava kohtuniku isiklikku väärtushinnangut.¹⁴⁵ Eesti õiguskirjanduses on leitud aga vastupidiselt, et kohtuniku moraalitunnetus on heade kommete vastasuse sisustamisel oluline.¹⁴⁶ Arvesse ei võeta Saksa õiguskirjanduse järgi ühiskonnas moraalitunnetusele antavaid erinevaid hinnanguid, olenemata sellest, kas need on kõrgemad või madalamad keskmisest.¹⁴⁷ Seega isegi kui ebamoraalsus on laialt levinud, on oluline üldsuse moraalitunnetus ning ebamoraalne käitumine on vastuolus heade kommetega.¹⁴⁸ Selle instituudi eesmärgiks on kaitsta olulisi väärtuseid ühiskonnas.¹⁴⁹ Headele kommete tegevustav tehing on ka vastuolus hea usu põhimõttega, hea usu põhimõttega vastuolus olev tehing ei pruugi olla vastuolus heade kommetega, kuivõrd head kombes hõlmavad endas suuremat ebaõiglust. Heade kommete vastasus on ajas muutuv, mistõttu Eesti õiguskirjanduses on jõutud seisukohale, et selle definitsiooni sätestamine seaduses ei ole otstarbekas.¹⁵⁰ Lisaks heade kommete vastasuse tagajärjele sätestab TsÜS § 86 lg 1 ka seda, et avaliku korriga vastuolus olevad tehingud on tühised. Käitumist loetakse vastuolus olevaks avaliku korriga, kui see on vastuolus põhiseadusnormidega ning nendest tulenevate põhimõtete.¹⁵¹ Avaliku

¹⁴² K. Saare. TsÜSK § 38/3.2.3.2; K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 206; RKTKo 2-16-19017, p 26.

¹⁴³ M. Vutt, A. Vutt, P. Varul. TsÜSK § 86/3.1.1.

¹⁴⁴ Palandt/Heinrichs. BGB § 138 Rn. 2. – Palandt/Heinrichs. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 60. Auflage München: C. H. Beck 2001.

¹⁴⁵ C. Armbrüster. MüKoBGB § 138 Rn. 26.

¹⁴⁶ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 139.

¹⁴⁷ M. Vutt, A. Vutt, P. Varul. TsÜSK § 86/3.1.1.

¹⁴⁸ C. Armbrüster. MüKoBGB § 138 Rn. 26.

¹⁴⁹ I. Kull. Hea usu põhimõtte kaasaegses lepinguõiguses, lk 33.

¹⁵⁰ M. Vutt, A. Vutt, P. Varul. TsÜSK § 86/3.1.1.

¹⁵¹ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 139.

korraga vastuolus olev käitumine on nii Eesti kui ka Saksa õiguskorras arvatud heade kommete vastasuse alla ning oluliseks ei ole peetud avaliku korra mõiste eraldamist ning eristamist headest kommetest, kuivõrd avaliku korra vastased tehingud on ühtlasi heade kommete vastased.¹⁵² Seda seisukohta on tunnustatud ka rahvusvaheliselt,¹⁵³ mistõttu avaliku korraga vastuolus olevate otsuste vaidlustamine on käesolevas töös samuti hõlmatud heade kommete vastaste otsuste vaidlustamisega.

Üldiselt võib heade kommete vastased tehingud jagada kaasusgruppide järgi järgnevalt: seksuaalmoraali ja pereeluga seotud tehingud; tehingud kuriteo või muu õigusvastase teo toimepanekuks; teisi võlausaldajaid kahjustavad või teatud võlausaldajaid soosivad tehingud; isiklikku majandusvabadust piiravad tehingud, samuti muude põhiõiguste ja -vabadustega vastuolus oleva tehingud; ärivaldkondades heade kommete vastased tehingud; ühte poolt kahjustavad tehingud.¹⁵⁴ Näiteks on Riigikohus leidnud vastuolus heade kommetega olevaks ühisvara jagamise kokkuleppe, mille järgi sõltus vara jagamise tulemus sellest, kas abikaasa abiellub uuesti või leiab endale uue elukaaslase. Kokkuleppe kohaselt kui abikaasa abiellub uuesti või leiab endale uue elukaaslase, jääb ta varast kas osaliselt või täielikult ilma.¹⁵⁵ Ka Saksa õiguses on kaasusgruppid jaotunud analoogselt. Näiteks on leitud, et ebamoraalne ja seega vastuolus heade kommetega on töölepingu säte, mille järgi kohustub töötaja töölepingu kestvuse ajal tarvitama rasestumisvastaseid vahendeid.¹⁵⁶ Heade kommete vastaseks on kõik kokkulepped, millega pannakse poolele kohustus panna toime kuritegu või muu õigusvastane tegu.¹⁵⁷ Ühinguõiguses on Riigikohus sedastanud, et heade kommetega on vastuolus osaniku tegutsemine äriühingu või selle majandustegevuse üle kontrolli saavutamiseks teiste osanike arvelt.¹⁵⁸

Heade kommete vastavuse hindamise osas on Riigikohus andnud mitmeid juhiseid. Kooskõla heade kommetega tuleb hinnata tehingu tegemise aja seisuga, sest need on ajas muutuvad.¹⁵⁹ Samuti on leitud, et tehingu heade kommete vastasus võib tuleneda kas tehingu eesmärgi heade kommete vastasusest või ühe poole ebamoraalsest käitumisest tehingu tegemise eesmärgil.¹⁶⁰

¹⁵² M. Vutt, A. Vutt, P. Varul. TsÜSK § 86/3.1.2.

¹⁵³ O. Lando E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann. Principles of European Contract Law. Part III. Kluwer. The Hague (etc), 2003, lk 211–212; C. Bar, E. Clive. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (DCFR). Sellier, Munich 2009, lk-d 535–537.

¹⁵⁴ M. Vutt, A. Vutt, P. Varul. TsÜSK § 86/3.1.2.

¹⁵⁵ RKTko 3-2-1-88-14, p 15.

¹⁵⁶ LAG Hamm Urt. v. 14.10.1969 - 3 Sa 265/65, BeckRS 1969, 2353.

¹⁵⁷ M. Kuurberg. Heade kommetega vastuolus olevad lepingud. – Juridica 1999/IV, lk 282.

¹⁵⁸ RKTko 3-2-1-7-10, p 37.

¹⁵⁹ RKTko 2-14-21710, p 46; RKTko 3-2-1-76-01.

¹⁶⁰ RKTko 3-2-1-156-12, p 11; RKTko 3-2-1-80-05, p 23.

Arvestada tuleb kogumis nii lepingu sisu kui ka lepingu sõlmimise asjaolusid, poolte ettekujutusi, ajendeid ja eesmärgi lepingu sõlmimisel.¹⁶¹ Kohtupraktika kohaselt tuleb hinnang heade kommete vastasusele anda asjaolude pinnalt, mis olid teada otsuse tegemise hetkel, st otsus ei ole heade kommete vastane, kui hiljem selgub, et otsuse aluseks olevad asjaolud ei olnud tõesed või korrektsed.¹⁶² Viimaks ei muuda ühiskonna hinnangute hilisem muutumine tehingut tagantjärele heade kommete vastaseks.¹⁶³

Heade kommetega vastuolus olevad otsused on tühised ÄS § 177¹ lg 1 ja ÄS § 301¹ lg 1 p 2 järgi. Saksa õiguses on sarnaselt heade kommete vastased aktsionäride üldkoosoleku otsused tühised AktG § 241 p 4 järgi. GmbHG ei reguleeri GmbH otsuste tühisust, kuid analoogia korras kohaldatakse sellistele kaasustele AktG vastavaid sätteid.¹⁶⁴ Ka Saksa õiguses on sarnaselt Eesti õigusele üldnorm BGB § 138, mille järgi on heade kommete vastane tehing tühine, ning mis Saksa Ülemkohtu hinnangul tuleb kohaldamisele vaid juhul, kui mõni erinorm ei kohaldu.¹⁶⁵ Nii üld- kui ka erinormis on mõiste sama sisuga. Heade kommete vastasus ei tulene konkreetse seadusesätte rikkumisest, vaid üldistest moraalinormidest.¹⁶⁶ Saksa õiguskirjanduses on rõhutatud, et moraalinormide järgimine on avaliku huvi seisukohast niivõrd oluline, et tagajärjeks peab olema otsuse tühisus ning moraalinormide järgmist ei saa jätta aktsionäride või osanike käsutusse.¹⁶⁷ Siinkohal on mõeldud seda, et otsuse kehtetuks tunnistamise nõude kohtulik esitamine on aktsionäride ja osanike õigus, mitte aga kohustus, seega soovitakse vältida olukordi, kus heade kommete vastased otsused on kehtivad.

Nagu eelnevalt analüüsitud, siis saab ühingu otsuste kui tehingute hindamisel kohaldada TsÜS § 86 lg 1 kohta avaldatud seisukohti. Riigikohtu tõlgenduse järgi on TsÜS § 86 lg 1 kui üldnorm otsekohalduv juriidilise isiku organi otsustele.¹⁶⁸ Töö autori hinnangul norm siiski otsekohalduv olema ei peaks. Seda seetõttu, et nii TsÜS-is kui ka ÄS-is on juriidiliste isikute osas kehtestatud erinormid heade kommetega vastuolus olevate otsuste kohta (TsÜS § 38 lg 2 ja ÄS §§ 177¹ lg 1 ning 301¹ lg 1 p 2). Erinormide olemasolul üldnorme ei kohaldata. Olenemata Riigikohtu seisukohast on heade kommete vastasus kui selline kõigis normides sama sisuga. Heade kommete vastasus peab tulenema otsuse sisust.¹⁶⁹ Saksa õiguskirjanduses on rõhutatud sarnast

¹⁶¹ RKTko 3-2-1-88-14, p 13.

¹⁶² TrtRkKm 17.05.2023, 2-22-17254, p 7.2.

¹⁶³ RKTko 3-2-1-76-01.

¹⁶⁴ BGH Urt. v. 8.12.1954 - II ZR 291/53, BeckRS 1954.

¹⁶⁵ BGH Urt. v. 1.6.1987 - II ZR 128/86, BeckRS 1987, 635.

¹⁶⁶ G. Spindler, E. Stilz, I. Drescher AktG § 241 Rn. 210.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ RKTko 3-2-1-50-11, p 13.

¹⁶⁹ K. Saare. TsÜSK § 38/3.2.3.2.

põhimõtet, kuid samal ajal nentides, et see ei tähenda, et hinnang tuleb anda kitsalt vaid otsuse sõnastusele.¹⁷⁰ Sellisel juhul jääb sätte kohaldamisala liialt kitsaks, kuivõrd selliseid otsuseid, mille sõnastusest nähtub otseselt heade kommete vastasus, praktiliselt ei eksisteerigi.¹⁷¹

Johtuvalt sellest, et tühisus peab tulenema otsuse sisust, saab järeldada, et kui heade kommetega on vastuolus otsuse vastu võtmise või koosoleku kokkukutsumise kord, ei ole tegemist tühise otsusega. Seega ei ole kohus pidanud heade kommete vastaseks näiteks otsust, kus juhataja on koosolekul teadlikult hääli valesti kokku lugenud.¹⁷² Seejuures ei ole õiguskirjanduse järgi oluline see, kas juhataja tegutses tahtlikult või mitte.¹⁷³ Samamoodi ei ole kohus pidanud heade kommete vastaks otsust, kus osanikke on justkui mõjutatud hääletama juhataja soovitud otsuse poolt mh sellega, et koosolekul viibisid turvamehed.¹⁷⁴ Saksa õiguskirjanduses on leitud sarnaselt, et heade kommete vastaseks ei muuda otsust see, kui selle vastuvõtmisel on rikutud näiteks hääletamiskorda või muid koosoleku kokkukutsumise reegleid.¹⁷⁵ Saksa Ülemkohus on leidnud, et ka võimu kuritarvitamine mõjutamaks hääletustulemust ei muuda otsust tühiseks.¹⁷⁶ Nimetatud asjas survestati aktsionäre ühinguväliste isikute¹⁷⁷ poolt kutsuma tagasi juhataja liiget, kes pidas survestamist heade kommete vastaseks. Kohus leidis, et isegi kui aktsionäre survestatakse koosolekul kindlat moodi hääletama, ei muuda see seda otsust tühiseks ja heade kommete vastaseks, vaid tõhusaks õiguskaitsevahendiks on otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamine.¹⁷⁸ Seega ei saa ühelgi juhul lugeda otsust heade kommete vastaseks siis, kui otsus on vastu võetud selliselt, et arvestamata on jäetud seaduse või põhikirja nõuded koosoleku läbiviimisel, kuid koosoleku läbiviimise korra rikkumine ei puuduta kuidagi otsuse sisu.

Kuigi üldpõhimõtted heade kommete vastasuse sisustamisel on nii Eesti kui ka Saksa õiguskorras kujunenud sarnasteks, siis on neil siiski kaks suurt erinevust. Esmalt on Eesti kohtupraktikas viidatud, et heade kommete vastasus võib tuleneda ka tehingu eesmärgist.¹⁷⁹ Näiteks on Riigikohus leidnud, et heade kommete vastane on see, kui enamusaktsionär soovib otsuse vastuvõtmise kaudu vähemusaktsionäri vastu alusetuid nõudeid esitada või talle

¹⁷⁰ G. Spindler, E. Stilz, I. Drescher AktG § 241 Rn. 210.

¹⁷¹ Zur Sittenwidrigkeit eines GmbH-Hauptversammlungsbeschlusses. Neue Juristische Wochenschrift 1955, 6, lk 221.

¹⁷² K. Saare. TsÜSK § 38/3.2.3.2.

¹⁷³ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 207.

¹⁷⁴ TlnRkKm 16.04.2021, 2-18-17922, p 10.5.1.

¹⁷⁵ G. Spindler, E. Stilz, I. Drescher AktG § 241 Rn. 211.

¹⁷⁶ BGH Urt. v. 28.1.1953 - II ZR 265/51, BeckRS 1952, 102630.

¹⁷⁷ Ühing oli poliitiline, otsus tehti 1945ndal aastal.

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ RKTko 2-20-17189, p 36; RKTko 2-16-7090, p 14.

isiklikult kätte maksta.¹⁸⁰ Samas tuleb meeles pidada, et mõne osaniku või aktsionäri huvide riivamine või õiguste piiramine ei ole automaatselt heade kommete vastane, isegi kui huvide riivamine või õiguste piiramine on otsuse eesmärgiks.¹⁸¹ Saksa õiguskirjandus ja kohtupraktika aga eitavad võimalust tuvastada heade kommete vastasus otsuse eesmärgist.¹⁸² Küll aga on Saksa õiguskirjandus viidanud, et juhul kui otsuse vastuvõtmise eesmärgid on vastuolus moraalinormidega, peaks see andma aluse otsuse kehtetuks tunnistamiseks.¹⁸³ Näiteks kui otsuse eesmärgiks on pankroti väljakuulutamise viivitamine või võlausaldajate diskrimineerimine olukorras, kus ühingut soovitakse ebaausate võtetega likvideerida, ei pruugi otsuse sisu olla vastuolus heade kommetega ja seega ei saa selline otsus olla tühine.¹⁸⁴ Samuti on Saksa kohtupraktikas leitud, et kui aktsiaselts kasutab seaduslikke vahendeid mõne muu ühinguga ühinemiseks, ei saa otsus olla tühine ka juhul, kui selle eesmärgiks on väikeaktsionäride ühingust välja tõrjumine. Kui otsuse eesmärk või vastuvõtmise kord on olnud on olnud vastuolus heade kommetega, on aktsionäril õigus nõuda selle otsuse kehtetuks tunnistamist.¹⁸⁵ Autori hinnangul on selline normi kohaldamise tõlgendus mõnevõrra vastuoluline, sest just otsuse vastuvõtmise eesmärgi hindamine võimaldab heade kommete vastasust tuvastada ka nendes otsustes, kus otsus ei ole oma sõnastuses endas ebamoraalne. Nagu varasemalt välja toodi, siis Saksa õiguskirjanduses nenditi, et vaid pealiskaudselt otsuse sõnastusele hinnangu andmisel jääb sätte kohaldamisala liialt kitsaks.¹⁸⁶

Teiseks põhiliseks erinevuseks tühisuse tuvastamisel on see, et Saksa õiguses on oluline, keda vastu võetud organi otsus puudutab. Kui otsus puudutab aktsionäre või osanikke, siis võib heade kommete rikkumisele tuginedes lugeda tühiseks neid otsuseid, mis käivad viimaste asendamatute õiguste kohta.¹⁸⁷ Asendamatud on sellised õigused, mida ei saa aktsionäridelt või osanikelt ära võtta või nende kasutamiseõigust piirata, näiteks on sellisteks õigusteks õigus teabele, õigus osaleda koosolekul, õigus võtta koosolekul sõna ja õigus vaidlustada ühingu otsuseid.¹⁸⁸ Kui otsusega rikutakse muid osanike või aktsionäri õiguseid, nt nähtub otsuses heade kommete vastasus sellest, et osanikke või aktsionäre ei kohelda võrdselt, võib

¹⁸⁰ RKTko 2-21-1504, p 11.

¹⁸¹ Vt ka HMKo 30.06.2015, 2-13-27839, p 26; RKTko 3-2-1-116-11, p 31.

¹⁸² H. C. Grigoleit. E. Ehmann. AktG § 241 Rn. 19. – H. C. Grigoleit (hrsg.) Aktiengesetz. Kommentar. 2. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2020; BGH Urt. v. 8.12.1954 - II ZR 291/53, BeckRS 1954; BGH Urt. v. 1.6.1987 - II ZR 128/86, BeckRS 1987, 635.

¹⁸³ J. Koch AktG § 241 Rn. 21.

¹⁸⁴ G. Spindler, E. Stilz, I. Drescher. AktG § 241 Rn. 213.

¹⁸⁵ OLG Karlsruhe Beschl. v. 10.4.2001 - 11 Wx 12/01, BeckRS 2001, 30174290.

¹⁸⁶ Zur Sittenwidrigkeit eines GmbH-Hauptversammlungsbeschlusses, lk 221.

¹⁸⁷ H. C. Grigoleit. E. Ehmann. AktG § 241 Rn. 19.

¹⁸⁸ K. Heider. MüKoAktG § 11 Rn 57.

vähemusaktsionär või -osanik nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist.¹⁸⁹ Kui aga otsus puudutab võlausaldajaid peab esmalt kontrollima, ega otsus ei ole juba tühine selle vastuolu tõttu võlausaldajate kaitseks kehtestatud normidega AktG § 241 p 3 järgi.¹⁹⁰ Viimane põhimõte on sarnane ka Eesti õiguses. Kuna tühisuse tuvastamise nõude esitamise alused on Saksa õiguses kitsad, siis kohaldatakse seda praktikas vaid võlausaldajatele tekitatud kahju osas.¹⁹¹ See tähendab, et kohtud tuvastavad otsuse tühisuse, kui see põhjustab otseselt ebamoraalset kahju kolmandatele isikutele, ilma võlausaldajate kaitseks kehtestatud normide rikkumiseta.¹⁹² Õiguskirjanduse kohaselt on sellisteks kolmandaid isikuid kahjustavateks otsusteks näiteks kokkulepped, mis kahjustavad lepingupartnereid või konkurente või kui üldkoosolek võtab vastu juhtimisotsuse ilma, et ühingu juhtimisorgan seda taotlenud on.¹⁹³ Saksa Ülemkohus on sedastanud, et heade kommete vastasus on kaitseklausel, mille eesmärk on ära hoida olukorda, kus ühingu üldkoosolek võtab vastu ühehäälselt otsuse, mis on heade kommete vastane ning tekitab kolmandale isikule kahju, ja ükski vaidlustamisõiguslik isik seda ei vaidlusta.¹⁹⁴ Kui otsusega tekitatakse kahju osanikule või aktsionärile, siis peaks olema kohaseks õiguskaitsevahendiks just AktG § 243 lg-tes 1 ja 2 nimetatud otsuse kehtetuks tunnistamise nõue.¹⁹⁵ Eesti õiguses sellist piirangut tuvastatud ei ole ning kohtupraktikas on otsuse tühisust tuvastatud heade kommete vastasusele tuginedes just siis, kui kahjustada on saanud vähemusosanike või -aktsionäride huvid.

Eelnevale tuginedes kasutatakse Saksa õiguses heade kommete vastasuse instituuti *ultima ratio* põhimõttest lähtuvalt. Seonduvalt sellega on lubatud otsuse tühisusele tugineda sellistes olukordades, kus otsus kahjustab isikut, kes ise otsuse kehtetuks tunnistamise nõuet esitada ei saa. Seega on laiendatud õiguskaitsevõimalusi selleks, et isik saaks oma õigusi kaitsta ka siis, kui ükski muu õiguskaitsevahend seda ei võimalda. Näiteks on otsuse tühisus heade kommete vastasuse tõttu tuvastatud kohtuvaidluses, kus GmbH ainuosanik müüs enamiku endale kuuluvatest osadest kolmandale isikule, kuid enne osade üleandmist võttis vastu üldkoosolekul otsuse, millega laiendas väikeosanike õigusi märkimisväärselt. Enamusosanik ei olnud veel koosoleku hetkeks osanikuks saanud, seega ei olnud tal kehtetuks tunnistamise nõude esitamist õigust. Kohus siiski leidis, et sellisel juhul on võimalik otsuse tühisust tuvastada heade

¹⁸⁹ H. C. Grigoleit. E. Ehmann. AktG § 241 Rn. 19.

¹⁹⁰ C. Schäfer. MüKoAktG § 241 Rn. 69.

¹⁹¹ *Ibid.*, Rn. 70.

¹⁹² Vt ka AktG § 119 lg 2; G. Spindler, E. Stilz, I. Drescher AktG § 241 Rn. 213.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ Vt ka BGH Urt. v. 8.12.1954 - II ZR 291/53, BeckRS 1954.

¹⁹⁵ C. Schäfer. MüKoAktG § 241 Rn. 70.

kommete vastasusele tuginedes.¹⁹⁶ Seega selles kohtuasjas leiti, et kuigi heade kommete vastasus ei tulene otsuse sisust, mis vastavalt õiguskirjandusele ja varasemale kohtupraktikale on heade kommete vastasuse tuvastamise eelduseks, siis on otsus siiski tühine. Selle konkreetse kaasuse puhul on tegemist ilmselt ka osa müügilepingu rikkumisega, kuid see puudutab müügilepingu poolte omavahelisi suhteid ning ei muuda õigussuhteid ühingu ja selle osanike vahel. Töö autori hinnangul peaks juhul, kui isik ei saa kehtetuks tunnistamise hagi üldse esitada, aga ühingu otsus tema õigusi põhjendamatult kahjustab, olema lubatud viimasel tugineda heade kommete vastasusele ja selliselt ebamoraalsest otsusest vabaneda.

Eesti kohtupraktikas on välja kujunenud juhtumite grupid, mida alljärgnevalt on analüüsitud. Nagu eelnevast nähtus, siis Saksa õiguspraktikas on heade kommete vastasus ühingu otsuste vaidlustamisel pigem harv ning asjakohastele lahenditele on juba eelnevas analüüsis viidatud ning alljärgnevalt käsitletakse Saksa kohtupraktikat vaid põhikirjakokkulepete alusel vastu võetud otsuste vaidlustamise kontekstis. Lisaks tuleb siinkohal ka märkida seda, et mitmed kaasused, kus Eesti õiguse järgi on tuvastatud otsuse heade kommete vastasus, on Saksa õiguskirjanduse ja kohtupraktika järgi lojaalsuskohustuse rikkumised ja seega hoopis kehtetuks tunnistatavad.

2.2. Heade kommete vastaste otsuste juhtumite grupid

2.2.1. Kapitali suurendamise ja vähendamise otsused

Eesti kohtupraktikas on kõige sagedamini otsuse heade kommete vastasusele tuginemine olnud aktuaalne kapitali suurendamise ja vähendamise otsuste vaidlustamisel. Keskseks küsimuseks on seejuures olnud see, millisel juhul on kapitali suurendamine tavapärase majandustegevuse elavdamise meede ning millisel juhul nähtub mõne osaniku või aktsionäri tegevusest soov vähemusosanik või -aktsionär ühingust välja tõrjuda või tema mõju vähendada.

Õiguskirjanduses on leitud, et osakapitali suurendamine sisse maksetega on õigustatud vaid juhul, kui ühingul on tegelik täiendava omakapitali vajadus majandustegevuse elavdamiseks või jätkamiseks.¹⁹⁷ Seega on kohtud tuvastanud otsuse tühisuse selle vastuolu tõttu heade kommetega olukorras, kus ühing ei suuda ära tõendada, et osa- või aktsiakapitali suurendamine tegelikult vajalik oli. Näiteks on Harju Maakohus tuvastanud osanike koosoleku otsuse tühisuse

¹⁹⁶ OLG Dresden Urt. v. 14.7.1999 - 12 U 679/99, BeckRS 1999, 11796.

¹⁹⁷ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 286.

heade kommete vastasuse tõttu põhjusel, et osakapitali suurendamiseks ei olnud mõistlikku põhjust, st see ei mõjutanud kuidagi ühingu majandustegevuse jätkamist, kuivõrd ühingule kuulus 5 kinnistut Tallinna kesklinnas, vara oli kokku 647 025 eurot ja jaotamata kasumit 602 165 eurot. Samas kahjustas otsus osaniku huve, kuna vähendas tema osaluse suurust märgatavalt.¹⁹⁸ Kohtupraktikas on korduvalt leitud, et selleks, et osakapitali suurendamise vajadus oleks piisaval määral põhjendatud, peavad need põhjendused tuginema konkreetsetel äriplaanidel ja arvutustel ning kaaluda tuleb ka alternatiivseid võimalusi tegevuse finantseerimiseks.¹⁹⁹ Üks üldsõnaline lause ei ole piisav põhjendus, kuivõrd osanikul ei ole võimalik selle järgi otsustada, kas osakapitali suurendamine on reaalselt vajalik või mitte.²⁰⁰ Enamusosaniku õiguste kuritarvitamisele viitab ka see, kui vähemusosanik on kapitali suurendamise otsusest teada saades pakkunud välja alternatiivseid lahendusi (nt kasutada arvelduskrediiti või käibelaenu) ja küsinud tõendeid, mis tõendaksid osakapitali suurendamise vajalikkust, kuid enamusosanik ei vasta ettepanekutele ega teabenõudele.²⁰¹ Töö autor on nõus, et enamusosanik peaks sellisel juhul põhjendama, miks alternatiivsed lahendused sobivad ei ole. Küll aga ei pea enamusosanik juhul, kui ta otsust vastu võttes peab silmas ühingu huve ja ei tegutse omakasu nimel, valima lahenduseks just seda varianti, mida vähemusosanik peab sobivamaks.

Teises tsiviilasjas soovis osanik osanike koosoleku otsuse tühisuse tuvastamist põhjusel, et enamusosanik kahjustab tahtlikult viimase õigusi ja üritab tema osalust vähendada. Osanike koosolekul otsustati suurendada ühingu osakapitali uute osade väljalaskmise teel selliselt, et ühingu osakapital suureneks seniselt 127 800 eurolt 1 300 000 euroni, st 9,17 korda. Kuivõrd vähemus ei suutnud märkimisega kaasa minna, vähenes vähemusosaniku osalus 24,5%-lt 2,4%-le, mistõttu kaotas ta ka kõik vähemusosaniku õigused, mis on seaduse järgi vähemalt 10% osalusega osanikul.²⁰² Kohus tuvastas heade kommete vastasuse järgnevate asjaolude põhjal: 1) osanikule tehti teatavaks osakapitali suurendamise kavatsus ebamõistliku aja jooksul (osanikul oli aega 7 päeva arvates osanike otsuse eelnõu kättesaamisest ja 3 päeva arvates osanike otsuse vastuvõtmisest teadasaamisest osa märkimiseks, sissemakse suurus oli 287 189 eurot); 2) osakapitali suurendamise põhjendused olid üldsõnalised ja ei tuginenud konkreetsetele arvutustele ega äriplaanidele ning kaalutud ei olnud ka alternatiivseid finantseerimise abinõusid; 3) ühingu enamusosanik üritas ostueesõiguse teostamise avaldusega

¹⁹⁸ HMKo 13.07.2018, 2-17-15014, p-d 28–33.

¹⁹⁹ PMKo 20.04.2012, 2-11-44283, p 5; VMKo 23.09.2019, 2-18-18132; HMKo 08.12.2020, 2-20-13481, p 12.

²⁰⁰ HMKo 08.12.2020, 2-20-13481, p 12.

²⁰¹ HMKo 08.12.2020, 2-20-13481, p-d 10–11.

²⁰² Nt igus nõuda osanike koosoleku kokkukutsumist, õigus nõuda päevakorra täiendamist ning erikontrolli määramisega seonduvad õigused.

saada ebaseaduslikult vähemusosanikule kuuluvat osa ligi 24 kordselt odavamalt. Kohus järeldas, et enamuosanik määras osakapitali suurendamise ulatuse ja etteteatamistähtajad teadlikult selliselt, et vähemusosanik kapitali suurendamisel osaleda ei saaks ning seega oli enamuosaniku eesmärk kahjustada vähemusosaniku varalisi õigusi ja saavutada varalisi eeliseid tema arvel.²⁰³ Selles tsiviilasjas tuvastas kohus selgelt asjaolud, millest nähtus otsuse heade kommete vastane eesmärk kogumis. Samas on Tallinna Ringkonnakohus teises asjas sedastanud, et pahauskust või heade kommete vastast käitumist või sellekohast eesmärki ei saa järeldada vaid sellest, kui ühingu osanike vahelised suhted on konfliktised ja poolte vahel on käimas mitu kohtuvaidlust.²⁰⁴ Kohtupraktika kohaselt tuleb seega igat otsust hinnata eraldiseisvalt ning kui selle sisust või eesmärgist ei saa lugeda välja heade kommete vastasust, ei saa seda ka muude asjaolude pinnalt juurde tõlgendada.

Tallinna Ringkonnakohus on tuvastanud heade kommete vastasuse olukorras, kus osaniku huve kapitali suurendamisel tegelikult ei kahjustatudki. Nimelt suurendati osahingu osakapitali ning otsust vaidlustanud osanik läks sellega kaasa, st tema osalusprotsent jäi ka pärast osakapitali suurendamist samaks. Kohus leidis, et osaniku huve tegelikult ei kahjustatud, aga otsust saab siiski lugeda heade kommete vastaseks. Seda põhjendati sellega, et viidatud teguviisi kaudu on võimalik ühingu vähemalt 2/3 osalusega osanikul suurendada enda kontrolli ettevõtte üle, suurendades osakapitali seni, kuni vähemusosanik ei suuda suurendamisega kaasa tulla. Kohtu hinnangul puudus kapitali suurendamiseks tegelik vajadus, kuivõrd osahing ei olnud teinud tegelikke samme, mis viitaksid sellele, et viimane soovib oma tegevust laiendada (ei olnud sõlminud uusi üürilepinguid, taotlenud tegevuslubasid jms). Samuti tugines kohus sellele, et enamuosaniku heade kommete vastasele käitumisele viitab enamuosaniku suhtlus vähemusosanikuga enne koosolekut. Enamuosanik pakkus viimasele, et esimene ostab vähemusosaniku osaluse ära oluliselt alla selle tegelikku turuväärtust ning lühikese aja pärast vähemusosaniku keeldumist edastati talle osanike koosoleku kutse, mille päevakorras oli osakapitali suurendamise otsustamine.²⁰⁵ Eelnevast kolmest näitest ilmneb, et heade kommete vastasust saab jaatada olukorras, kus ühingu puudub tegelik vajadus kapitali suurendamiseks või kui ühing ei suuda veenvalt vajadust ära põhjendada. Saksa õiguse kohaselt oleksid need otsused olnud mitte tühised, vaid kehtetuks tunnistatavad lojaalsuskohustuse rikkumise tõttu. Kohaldunud oleks teise astme kontroll ja kuivõrd ühing ei suutnud ära näidata kapitali

²⁰³ PMKo 20.04.2012, 2-11-44283.

²⁰⁴ TlnRnKo 30.12.2008, 2-07-4994, p 26.

²⁰⁵ TlnRnKo 30.09.2016, 2-15-5121, p-d 30–34.

suurendamise faktilist vajadust, on tegu hea usu põhimõtte ja lojaalsuskohustuse rikkumisega ning otsused oleksid Saksa õiguspraktika järgi hoopis kehtetuks tunnistatavad.

Kohtupraktikas on leitud, et kui ühingu otsuse ainsaks eesmärgiks on teiste osanike õiguste kasutamise takistamine, on otsus heade kommete vastane.²⁰⁶ Näiteks tuvastas kohus osakapitali suurendamise otsuse vastuolu heade kommetega, kuna suurendamise vajalikkuse põhjused olid otsitud ja enamusosaniku tegelik eesmärk oli täieliku majandusliku võimu saavutamine ühingu. Enamusosanik suurendas otsusega osakapitali ligi 50-kordselt, millega otsuse vaidlustanud osaniku osalus muutus vaid 0,4% suuruseks ning seega kaotas ta kõik vähemalt 10% osalusega osaniku õigused. Õiguste kuritarvitamisele viitas ka asjaolu, et vähemusosanik oli teavitanud enamusosanikku, et ta soovib esitada nõude erikontrolli läbiviimiseks, pärast mida vaidlustatud osanike otsus ka vastu võeti.²⁰⁷

Järgmises kohtuvaidluses pidas aktsionär ühingu otsust aktsiakapitali vähendamise osas heade kommete vastaseks, kuna tema hinnangul kasutas enamusaktsionär oma hääleõigust selleks, et tasaarvestada vähendamisega enda ja ühingu vahel sõlmitud laenulepingust tulenevaid kohustusi ja seega teenides ise otsusega isiklikku kasu. Enamusaktsionärile kuulus rohkemat kui 2/3 häältest ja tema häältega vastu võetud otsusega vähendati aktsiakapitali ca 1 000 000 euro võrra. Kohtud leidsid, et heade kommete vastasust ei esine, sest kapitali vähendamisega ei muutunud otsust vaidlustava aktsionäri osaluse suurus, st kapitali ei vähendatud konkreetse aktsionäri arvelt. Samuti leidis kohus, et aktsiakapitali vähendamine on seaduses ette nähtud võimalus ühingu ümberkorraldamiseks, mis ei saa seega automaatselt olla vähemusaktsionäre kahjustav.²⁰⁸ Töö autori hinnangul oleks juhul, kui kohus oleks tuvastanud selle, et aktsiakapitali vähendati konkreetse aktsionäri arvel, otsus mitte tühine heade kommete vastasuse tõttu, vaid kehtetuks tunnistatav hääleõiguse kuritarvitamise tõttu TsÜS § 38 lg 1 teise lause järgi.

Siiski on kohtupraktikas nenditud, et vähemusosanik peaks ise olema osakapitali suurendamise otsuse vastuvõtmisel aktiivne, st kui osanik või aktsionär on kapitali suurendamisel täielikult passiivne, siis ei saa ta hiljem otsuse heade kommete vastasusele tugineda. Näiteks ei pidanud kohus heade kommete vastaseks sellist osakapitali suurendamise otsust, mille järgselt suurendamises osalemata vähenes otsuse vaidlustanud osaniku osaluse suurus 24%-lt 0,375%-le. Kohus leidis, et enamusosanik ei ole käitunud pahauskselt, kuna teavitas nõuetekohaselt

²⁰⁶ HMKo 06.05.2015, 2-14-56288, p 38.

²⁰⁷ HMKo 08.12.2020, 2-20-13481, p-d 8–14.

²⁰⁸ HMKo 28.06.2019, 2-18-19343; TlnRkKo 28.08.2020, 2-18-19343, p 14.

vähemusosanikku koosolekust ja selle päevakorrast. Viimane ei teinud ettepanekuid ülekursi kasutamiseks ei enne ega koosoleku ajal, samuti ei teinud ta ettepanekuid alternatiivsete meetmete võtmiseks, mis aitaksid ühingu äritegevust elavdada ning ei uurinud koosoleku eelselt, kas osakapitali suurendamine oli tegelikult vajalik. Osanikul oli kohtu hinnangul võimalus võrdselt teise osanikuga osakapitali suurendamises osaleda, kuid ta ei kasutanud seda võimalust.²⁰⁹ Kuigi viidatud kaasuse osas nõustub töö autor kohtu lõppjäreldestega, siis ei saa nõustuda hinnanguga, mille kohaselt ei saa heade kommete vastasusele tugineda juhul, kui osanik või aktsionär on olnud otsuse vastuvõtmisel nõ passiivne. ÄS § 178 lg 3 ja ÄS § 302 lg 3 kohaselt võib otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda koosolekul osalenud osanik või aktsionär üksnes juhul, kui ta on lasknud protokollida koosolekul oma vastuväite otsusele. Juhul kui osanik või aktsionär vastuväidet protokollida ei lase, st on passiivne otsuse vastuvõtmisel, ta hiljem otsuse kehtetuks tunnistamise nõuet esitada ei saa. See aga kohaldub kitsalt ainult otsuse kehtetuks tunnistamisele ehk otsuse tühisuse tuvastamise nõude esitamise eelduseks ei ole vastuväite protokollimine. Seega ei peaks osa- või aktsiakapitali suurendamisel olema piiratud heade kommete vastasusele tuginemine seetõttu, et vähemusosanik või -aktsionär otsuse vastuvõtmisel oli pigem passiivne. Töö autori hinnangul peaks eelnev kohalduma ka passiivsusele enne otsuse vastuvõtmist, kuivõrd tegemist on just tühisuse tuvastamise nõudega, mille osas ei ole seaduses ette nähtud selliseid nõude esitamise eelduseid kui otsuse kehtetuks tunnistamise nõudel.

Tegevusetust või passiivsust on hinnatud ka näiteks asjas, kus osahingule osalus kuulus mitmele isikule ühiselt ÄS § 165 mõttes. Üks ühise osa omanik soovis kapitali suurendamisel osaleda, kuid teised ühise osa omanikud olid tegevusetud, mistõttu ei saanud ka otsust hiljem vaidlustanud isik kapitali suurendamisel osaleda. Kohus ei nõustunud esitatud seisukohaga, mille järgi oli otsus heade kommete vastane, sest sisuliselt takistati ühe konkreetse isiku osalemine kapitali suurendamises.²¹⁰ Töö autor on sellise käsitlusega nõus, kuivõrd tegemist on ühise osa omanike omavahelise konfliktiga ning ühingule ega enamusosanikule ei saa ette heita ühise osa omanike vahelist konflikti.

Riigikohus on leidnud, et oluline ei ole ainult vähemusosanikele kuuluvate õiguste kaitsmine, vaid ka näiteks blokeerimisõiguse kaitsmine, kui ühingul on kaks võrdse osalusega osanikku või aktsionäri ning üks üritab teise tahte vastaselt või teadmata ühingu enamust omandada ning

²⁰⁹ VMKo 23.09.2019, 2-18-18132.

²¹⁰ TlnRnKo 31.06.2016, 2-15-1524; HMKo 20.11.2015, 2-15-1524.

selle kaudu ühingu oma majandusliku kontrolli alla saada.²¹¹ Seetõttu on Harju Maakohus tuvastanud otsuse tühisuse selle heade kommete vastasuse tõttu asjas, kus osaniku osalusprotsent vähenes kapitali suurendamise tõttu 50 %-lt 30,43 %-le, kuivõrd osalus muudeti tema selja taga niivõrd väikseks, et osanik kaotas talle ennist kuulunud blokeerimisõiguse. Seega kaotas osanik kohtu hinnangul sisulise kontrolli ühingu vara üle.²¹² Siinkohal ei saa töö autor Harju Maakohtu otsuse põhjendustega nõustuda, mis puudutab ühingu vara üle kontrolli kaotamist. Osanikul saab vara üle olla siiski vaid kaudne kontroll. Osanikul on õigus osaleda otsustusprotsessis ning 50% suurune osalus annab viimasele kõigi otsuste tegemisel blokeerimisõiguse. Vähema kui 50% osaluse omamine jätab osanikule vaid vähemusõigused ning osanikul on väiksem võimalus ühingu tegevust mõjutada.

Blokeerimisõiguse kaitsmise vajadust võib hinnata ka järgmises kaasuses. Osatühingul oli 3 osanikku, kellest A-le kuulus 25%, B-le 25%, C-le 25% ning A-le, B-le ja C-le ühiselt pärimistunnistuse järgi 25% osalusest. A ja B otsustasid osanike koosolekul jagada ühises omandis oleva osatühingu osa kolmeks võrdseks osaks. Kuigi otsus oli kehtetuks tunnistatav (otsuse poolt oli vaid 50% esindatud häältest), tugines otsust vaidlustav osanik ka otsuse vastuolule heade kommetega, sest viimase hinnangul üritasid A ja B ebaausate võtetega ühingu üle kontrolli haarata. Pärast ühisomandis oleva osa võrdelist jagamist on A-l ja B-l võimalik ühingu üle kontrolli haarata, sest sellisel juhul omavad nad ühingu enamust. Kohus leidis, et ebaausaks võtteks ei saa pidada ühisomandis oleva ühingu osa jagamist vastavalt pärimistunnistuses toodud osadele.²¹³ Töö autor on seisukohal, et kui otsust vaidlustav osanik oleks suutnud menetluses veenvalt ära näidata asjaolud, millest oleks nähtunud, et A ja B soovivad ühiselt ühingu üle kontrolli haarata, oleks heade kommete vastasusele tuginemine võinud olla lubatud. Ilma ühise osa jagamiseta ei saa ühingu võtta vastu otsuseid, millega kõik osanikud ei nõustu, sest juba ühe osaniku nõusolekuta ei ole võimalik saavutada häälteenamust.²¹⁴ Seega omas C ja ka kõik teised osanikud ühingu blokeerimisõigust ühingu üle, mida Riigikohtu seisukoha järgi saab samuti otsuste vaidlustamisel arvestada.

Ühingu kapitali suurendamise ja vähendamise otsused on Eesti kohtupraktikas olnud üks kaasusegruppidest, kus kohus on jaatanud võimalust tugineda tühisuse tuvastamise nõude esitamisel heade kommete vastasusele. Eelnevast analüüsist nähtub, et tühised on sellised otsused, kus ühing ei suuda põhistada kapitali suurendamise vajadust või kui esinevad muud

²¹¹ RKTko 3-2-1-7-10, p 42.

²¹² HMKo 19.03.2014, 2-13-22172.

²¹³ TMKo 19.10.2023, 2-22-9728, p 16.

²¹⁴ Eeldades, et kõik osanikud on koosolekul kohal ning ei kohaldu mõni hääleõiguse piirang.

asjaolud, millest nähtub enamusosaniku või -aktsionäri eesmärk vähendada vähemuse mõjuvõimu ühingu.

2.2.2. Ühingu tavapärase majandustegevuses tehtavad otsused

Teiseks juhtumite grupiks, mille puhul on kohtupraktikas tuginetud otsuse heade kommete vastasusele, on ühingu tavapärase majandustegevuse korraldamisega seonduvad otsused. Kohtupraktikas on rõhutatud, et heade kommete vastasust ei saa järeldada enamusosaniku ja vähemusosaniku erinevatest vaadetest ühingu majandamisel. Näiteks pidas vähemusosanik ühingu otsuseid heade kommete vastaseks seetõttu, et kuigi viimane omas 40% osalust ühingu, ei võtnud teine osanik hääletustel arvesse vähemusosaniku taotlusi, avaldusi ja arvamusi. Vähemusaktsionäri hinnangul nähtus heade kommete vastasus sellest, et sellisel juhul välistatakse tema osalemine mistahes otsustusprotsessis. Kohus sellise käsitlusega ei nõustunud ja leidis, et tegemist on tavapärase ühingu majandamisega.²¹⁵ Ühingu vara majandamise kohta tehtavate otsuste osas on kohtupraktikas samuti leitud, et tavapärane ühingu majandustegevus, nt osanike koosoleku otsus, mille kohaselt otsustatakse ühingu vara osaliselt või täielikult võõrandada, ei ole vastuolus heade kommetega lihtsalt seetõttu, et vähemusosanik sellise ühingu majandamisstiiliga ei nõustu.²¹⁶ Näiteks vaidlesid ühing ja selle osanik selle üle, kas vara üle andmine ühingu tütarühingule võiks olla heade kommete vastane. Osanik leidis, et ettevõtte (tanklaketi) üleminek ühingult tütarühingule on ajendatud ühingu enamusosaniku soovist haarata viimase majandustegevuse üle täielik kontroll, kuivõrd pärast vara üleandmist ei tegele ühing enam kütuse jaemüügiga. Kohus osaniku seisukohaga ei nõustunud ja selgitas, et mitterahalise sissemaksena kogu oma vara üleandmine ei kahjusta osanikku, kui vara antakse üle 100% äriühingule kuuluvale tütarühingule.²¹⁷ Seda seisukohta on kinnitanud ka Riigikohus.²¹⁸ Seega ei ole ühingu otsused heade kommete vastased ja seetõttu tühised üksnes põhjusel, et vähemus- ja enamusosanik või -aktsionär ei suuda omavahelisi tüliküsimusi ühinguväliste meetmetega lahendada. Samadele järeldustele on jõutud lisaks kapitaliühingutele ka muudes ühinguvormides, nt korteriühistu otsuste vaidlustamisel.²¹⁹

²¹⁵ TlnRnKo 26.05.2010, 2-08-51477.

²¹⁶ TrtRnKo 19.06.2020, 2-19-5312, p-d 3, 11.3.

²¹⁷ TlnRkKo 29.11.2018, 2-17-10698; HMKo 09.07.2018, 2-17-10698.

²¹⁸ RKTko 2-16-18267, p 16.

²¹⁹ Ehk sarnaselt enamusosaniku ja -aktsionäri poolt vastu võetud otsustega ei too vastanduvad visioonid ühingu või korteriühistu majandamise või tegevuse osas kaasa heade kommete vastasust, kuna kõikide osapoolte huvid ei pruugi otsuse vastuvõtmisel kattuda. Nt TlnRkKm 31.01.2022, 2-20-6416, p 12.3–12.4 ja TrtRnKm 13.09.2023, 2-22-15971, p 10.3.

2.2.3. Juhatuse liikme valimise ja tagasikutsumise otsused

Juhatuse liikme valimine on samuti üks otsustest, kus enamus- ja vähemusosaniku või -aktsionäri huvid, arvamused või visioonid võivad olla vastassuunalised, kuivõrd juhatus juhtorganina esindab ja juhib ühingu, mistõttu mõjutab sinna valitud isik või isikud ühingu käekäiku. Juhatuse liikmeks olek tekitab just sellepärast erimeelsusi, et sellest sõltub tegelik ühingu juhtimisõigus. Seetõttu on kohtupraktikas mitmeid tsiviilasju, kus vähemusosalust omav liige taotleb kohtult juhatuse liikme valimise otsuse tühisuse tuvastamist.

Kohtupraktika on korduvalt rõhutanud, et osauhingus suuremat osalust omava isiku otsus juhatuse liikme valimise kohta ei ole heade kommetega vastuolus üksnes seepärast, et enamusosanik on valinud juhatuse liikmeks isiku, keda tema eelistab, mitte aga isiku, keda oleks soovinud vähemusosanik.²²⁰ Ka Tallinna Ringkonnakohus on leidnud, et ühiskonnas valitsevate arusaamade järgi ei ole ebamoraalne või taunitav see, et juhatuse liikme kandidaadil on enamusosaniku usaldus ja toetus.²²¹ Seega ei saa kindlasti heade kommete vastasust tuvastada otsusest, kus vähemusosanik või -aktsionär lihtsalt otsusega ei nõustu. Silmas tuleb pidada, et hääleõiguse piirang ei kohaldu iseenda juhatuse liikmeks valimiseks ÄS § 177 lg 3 järgi, kuivõrd sellisel juhul oleks vähemusosanikul võimalus enamusosanik igal juhul tagasi kutsuda. Riigikohus on rõhutanud, et vähemusosanikud või -aktsionärid ei tohi pahatahtlikult takistada ühingu normaalset majandustegevust ja juhtimist.²²²

Heade kommetega ei ole samuti vastuolus nõukogu juhatuse liikme valimise otsus põhjendusel, et vähemusaktsionäri jaoks ebasobiv isik valitakse nõukogu liikmeks. Ühes kohtuvaidluses sisustas aktsionär heade kommete vastasust sellega, et nõukogu liikmeks valitud isik ei suuda täita oma puudulike oskuste ja teadmiste tõttu nõukogu liikme kohustusi ning seega on otsus ühingule kahjulik. Kohus selgitas, et nõukogu liikmel lasub äriseadustiku järgi vastutus oma kohustuste mittenõuetekohase täitmise eest, mistõttu ei saa otsus sellel kaalutlusel olla heade kommetega vastuolus.²²³ Samuti ei ole heade kommete vastane ka juhatuse liikme valimisel osanikele edastatava otsuse eelnõus vaid juhatuse liikme nime, isikukoodi ja elukoha esitamine. Juhatuse liikme valimise otsust vaidlustanud osanik leidis, et heade kommete vastane on esitada eelnõus kandidaadi osas niivõrd vähe andmed, sest selliselt ei ole võimalik teha teadlikku ja kaalutletud otsust. Riigikohus leidis, et osanikele tuleb esitada vaid andmed, millest on

²²⁰ RKTko 3-2-1-65-08, p 31, RKTko 3-2-1-92-08, p 14; TlnRkKo 16.12.2020, 2-18-2243, p-d 49–50.

²²¹ TlnRkKo 16.12.2020, 2-18-2243, p-d 49–50.

²²² RKTko 3-2-1-92-08, p 14; RKTko 3-2-1-145-08, p 12.

²²³ VMKo 28.05.2012, 2-10-45247.

võimalik aru saada, milline isik soovitakse valida juhatuse liikmeks ja viidatud andmetele tuginedes tehtav otsus ei ole heade kommete vastane.²²⁴ Viimase näite puhul ei olekski kehtivate Riigikohtu seisukohtade järgi võimalik heade kommete vastasust tuvastada. Seda seetõttu, et heade kommete vastane peab olema just otsuse sisu. Juhatuse liikme valimise kohta tehtav otsus ei ole oma sisult heade kommete vastane. Kui rikutud on otsuse vastuvõtmise korda, on otsus kehtetuks tunnistatav.

2.2.4. Põhikirjakokkulepete alusel vastu võetud otsused

ÄS § 139 lg 2 ning ÄS § 244 lg 2 järgi võib ühingu põhikirjas aktsionäride üldkoosoleku või osanike koosoleku otsusega ette näha muid tingimusi, mis ei ole seadusega vastuolus. Seega on põhikirjaga võimalik ette näha seadusest erinevaid ühingu korraldamise reegleid. Kohtupraktikas esineb ka juhtumeid, kus väidetava heade kommete vastasuse tõttu on vaidlustatud selliseid otsuseid, mis on vastu võetud tuginedes põhikirja sätetele, mis erinevad seadusest. Seejuures tuleb arvestada, et kui otsus rikub võlausaldaja kaitseks kehtestatud seaduse sätet, on otsus tühine just sellel alusel ÄS § 301¹ lg 1 p 1 või ÄS § 177¹ lg 1 I alternatiivi järgi. Saksa kohtupraktikas on leitud, et heade kommete vastane on otsus, millega jäeti osanik GmbH-st väljaarvamisel ilma rahalisest hüvitisest. Ühingu põhikiri nägi ette, et osanik võidakse ühingust välja arvata ilma rahalist hüvitist saamata, kui ta on rikkunud oma kohustusi ja sellega tekitanud ühingule kahju. Kohus aga leidis, et selline ühingu otsus on heade kommete vastane, kuivõrd rahalise hüvitise saamine ühingust lahkumisel on üks põhilisi liikmeõigusi ning selle saamise välistamine on fundamentaalselt ebamoraalne BGB § 138 lg 1 tähenduses. Hüvitise saamist võib välistada vaid väga erandlikel asjaoludel, kuna osanik on ühingusse panustanud kapitali ning ajalist tööd ja hüvitise mitte maksmine võib kahjustada tema majanduslikku vabadust.²²⁵ Seega järeldas kohus, et nii põhikirja säte ise kui ka sellele tuginedes vastu võetud ühingu otsus olid heade kommetega vastuolus.

Eesti kohtupraktikas on põhikirjasätete puhul leitud ka seda, et heade kommetega ei ole vastuolus põhikirja muutmine selliselt, kus osa võõrandamisel on teiste osanike ostueesõigus välistatud. Sellise otsuse sisu on seadusega lubatud ning see ei kahjusta osaniku õiguseid nii, et seda saaks lugeda heade kommete vastaseks.²²⁶ Tallinna Ringkonnakohus on leidnud, et heade kommetega ei ole ka vastuolus osanike koosoleku otsus, mille järgi muudeti ühingu põhikirja ja sätestati, et kasumit võib jagada ebavõrdeliselt, kui osanikud on selle otsuse teinud

²²⁴ RKTko 2-18-2243, p 22.

²²⁵ BGH Urt. v. 2.6.1997 - II ZR 81/96, BeckRS 1997, 5683.

²²⁶ TlnRkKo 26.08.2019, 2-18-11558, p 12.1.

ühehäälselt.²²⁷ Kohus leidis, et selline säte põhikirjas ei kuritarvita vähemuse õiguseid, sest dividendi maksmine otsustatakse osanike koosolekul ja koosoleku kokkukutsumisel tuleb teha teatavaks koosoleku päevakord, otsuse eelnõu ja põhjendused. Seega on osanikul võimalus dividendide ebavõrdset jaotamist takistada koosolekule ilmudes ja otsuse vastu hääletades.²²⁸ Järelikult kui põhikirjaga piiratakse sellist õigust, mida seaduse järgi võib piirata ning põhikirja muutmisel on järgitud otsuse vastuvõtmise korda, siis ei ole ühingu otsus tühine. Äriseadustiku järgi on põhikirjas võimalik ette näha ka muid tingimusi, mis ei ole seadusega vastuolus.

2.2.5. Muud juhtumid

Ülejäänud lahendites, kus Eesti kohtud on heade kommete vastasust hinnanud, ei ole kohtud peaaegu ühelgi juhul tühisuse tuvastamise nõuet rahuldanud. Näiteks rõhutasid Harju Maakohus ja Tallinna Ringkonnakohus, et osanike koosoleku otsus ei ole heade kommetega vastuolus, kui selle otsuse täitmine võib kaasa tuua otsuse vaidlustanud osaniku tsiviil- või kriminaalvastutuse. Kõnealuses tsiviilasjas otsustas osanike koosolek esitada ühingule teabenõude, et välja selgitada, kas juhatuse on tekitanud ühingule ebaseaduslike võõrandamistingutega kahju ning otsustada võimaliku tsiviil- või kriminaalmenetluse vajalikkuse üle. Ühingul oli kaks võrdset osanikku, kellest üks oli juhatuse liige ning kelle hääleõigust piirati koosolekul ÄS § 177 lg 1 alusel. Eelnimetatu nõudis kohtult mh osanike koosoleku otsuse tühisuse tuvastamist selle vastuolu tõttu heade kommetega, kuivõrd otsus kahjustab tema kui osaniku õiguseid, st on talle kahjulik. Kohtud leidsid, et otsuse tühisust ei saa tuvastada seetõttu, et selle alusel läbiviidavad toimingud võivad kaasa tuua osanikule ebasoovitavaid tagajärgi.²²⁹

Kasumi jaotamise heade kommete vastasuse osas on kohtupraktika olnud üpris ühene ja leidnud, et vähemusosanik ei saa dikteerida enamusosanikule, kuidas ühing peaks kasumit jaotama. Kui ei esine ÄS § 157 lg-s 3 nimetatud väljamakse tegemise piiranguid,²³⁰ ei ole heade kommete vastane see, kui enamusosanik otsustab dividendid välja maksta, kuigi vähemusosanik on veendunud, et kasum tuleks säilitada järgmiste perioodide võimalike kehvemate majandustulemuste katteks.²³¹ Viidatud asjas on kohus otsust põhjendanud sellega,

²²⁷ St tehti erinevus ÄS § 157 lg-s 2 nimetatud reeglist, mille kohaselt jaotatakse dividende võrdeliselt osaniku osa nimiväärtusega.

²²⁸ TlnRnKo 28.12.2016, 2-15-11573.

²²⁹ TlnRnKo 20.12.2022, 2-22-814, p 11.2; HMKo 01.07.2022, 2-22-814, p-d 40–42.

²³⁰ St kui ühingu netovara ei jää viimase majandusaasta aruande järgi väiksemaks osakapitali ja reservide kogusummast.

²³¹ HMKo 11.09.2015, 2-14-2078, p-d 102–103.

et dividendide väljamaksmisel ei ole reaalseid negatiivseid tagajärgi tekkinud ja ühingu maksejõuetust otsusega põhjustatud ei ole. Siinkohal tekib küsimus, kas heade kommete vastaseks saaks lugeda otsust, kui väljamaksed põhjustaksid ühingu maksejõuetuse. Töö autori hinnangul võiks otsus iseenesest olla moraalinormidega vastuolus, aga sellises olukorras rikutaks konkreetset seaduse sätet, mistõttu on sellega vastuolus olev otsus kehtetuks tunnistatav üldalusele tuginedes, sest otsus on seadusega vastuolus.

Riigikohus tuvastas siiski ühingu otsuse tühisuse seetõttu, et koosoleku korraldamise kulude hulka arvati sellised kulud, mida oleks heade kommete vastane jätta vähemusosaniku kanda. Osanike koosolek otsustas ÄS § 170 lg-le 4 viidates, et koosoleku kulud peab kandma koosoleku kokku kutsunud vähemusosanik. Koosoleku kuludeks arvati mh advokaatidele makstav tasu, kuivõrd advokaadid aitasid viidatud koosolekut seaduspärasest korraldada ja läbi viia. Riigikohus leidis, et koosoleku korraldamise kuludeks saab lugeda vaid koosoleku paiga kasutamise ja kutse saatmise kulusid. Advokaatidele koosoleku korraldamise ja läbiviimise eest makstavat tasu ei saa lugeda koosoleku korraldamise kuluks, sest see võimaldaks enamuses osanikel meelevaldselt vähemusosanikke suurte kuludega survestada, et viimased ei nõuaks osanike koosoleku kokku kutsumist.²³² Töö autori hinnangul ilmestab viidatud kaasus seda, kuidas heade kommete vastasust saab kasutada viimase abinõuna, et vabaneda ebaõiglastest ühingu otsustest, kui otsust ei saa muul alusel kehtetuks tunnistada.

Kui võrrelda eelnevaid seisukohti Eesti kohtupraktikaga tsiviilasjades, kus hinnatakse heade kommete vastasust muudes ühingutüüpide otsustes kui kapitaliühingud (enamasti korteriühistu otsused), siis on praktika olnud ebahühtlane. Näiteks on erinevates kohtuastmetes leitud, et vastuolu heade kommetega saab hinnata üksnes seeläbi, kas otsuse eelnõude üle võis põhimõtteliselt üldkoosolekul hääletada ja neid otsusena vastu võtta. Kui otsus võetakse vastu kõiki teisi koosoleku pidamist ja otsuse vastuvõtmise korda puudutavate reeglite järgi nõuetekohaselt häälteenamusel, ei ole selline otsus vastuolus heade kommetega.²³³ Sellise käsitlusega töö autor nõustuda ei saa. Eespool toodud analüüsist nähtus, et üldise põhimõtte kohaselt saab otsus olla heade kommete vastane vaid siis, kui heade kommete vastasus lähtub otsuse sisust. Hinnangut ei ole vaja anda otsuse vastu võtmise formaalsete nõuete täitmisele. Samuti ei nõustu töö autor sellega, et heade kommetega on vastuolus selline otsus, kus on

²³² RKTko 2-17-16390, p 11.

²³³ Vt nt TlnRkKm 15.04.2021, 2-19-11261, p 30; TlnRkKm 31.05.2023, 2-19-9173, p 4; HMKo 19.01.2022, 2-19-12021.

hääletatud üldkoosolekul selliste küsimuste üle, mis seaduse järgi ei kuulu organi otsustuspädevusse. Sellisel juhul on otsus kehtetuks tunnistatav.

2.3. Otsuse tühisuse ja kehtetuks tunnistamise nõude rakendusala piiritlemine

Kuna nii otsuse vastuolu eraõiguse üldpõhimõtetega kui ka heade kommete vastasus kujutavad endast teatud ebamoraalset ja kellegi õigusi kuritarvitavat käitumist, tekib küsimus, kuidas neid olukordi üksteisest eristada. Küsimus on selles, kuidas valida õige õiguskaitsevahend – millal on õige esitada otsuse kehtetuks tunnistamise nõue ja millal otsuse tühisuse tuvastamise nõue.

Tehingute heade kommete vastasuse osas on Eesti õiguskirjandus sedastanud, et heade kommete vastasust tuleks kontrollida alles siis, kui tehing ei ole tühine või tühistatav muudele alustele tuginedes, kuid tehingu sisu on siiski moraalitunnusega vastuolus.²³⁴ Sama kehtib ka ühingu otsuste puhul, st erinevate tühisuse aluste esinemisel tuleb heade kommete vastasusele tuginemine kõne alla siis, kui ei esine nt koosoleku kokkukutsumise korra olulist rikkumist. Eelnevat toetab ka TsÜS-i normide üldine hierarhia. Näiteks on Tallinna Ringkonnakohus leidnud, et heade kommetega ei ole kooskõlas selline ainuosaniku otsus, mis kiidab heaks sama osaniku tegevuse juhatuse liikmena, millega viimane on rikkunud juhatuse liikme kohustusi ja sellega tekitanud ühingu kahju, kui see otsus takistab võlausaldajate ees olevate kohustuste täitmist. See otsus kahjustab ühingu ja selle võlausaldajaid ning toob kasu otsuse teinud osanikule.²³⁵ Tuginedes töös avaldatud eelnevatele seisukohadele nõustub töö autor, et iseenesest ei pruugi selline teguviis olla kooskõlas heade kommetega, kuid kõnealuses olukorras tuleks esmalt hinnata, kas otsus ei ole tühine hoopis võlausaldajate kaitseks kehtestatud normi rikkumise tõttu. Kui selgub, et tegu ei ole võlausaldajate kaitsenormi rikkumisega, võib kõne alla tulla otsuse tühisus heade kommete vastasuse tõttu. Seevastu on Tallinna Ringkonnakohus leidnud, et heade kommete vastane on kahtlematult ühingu aastaaruande kinnitamine, kui see põhineb võltsitud või hävitatud raamatupidamis-dokumentidel ning enamusosanik on aruande kinnitamisest teadlik.²³⁶ Töö autor on kohtu järeldusega osaliselt nõus. Ilmselt ei saa vaidlustada seda, et viidatud teguviis ei ole kooskõlas õiglaselt mõtleva isiku väärtushinnangutega. Küll aga võib ka see olukord olla ühtlasi võlausaldajate kaitseks kehtestatud normide rikkumine,²³⁷ mistõttu saaks otsuse tühisuse

²³⁴ M. Vutt, A. Vutt, P. Varul. TsÜSK § 86/3.2.1.

²³⁵ TlnRkKo 08.12.2021, 2-20-11008, p 63.2.

²³⁶ TlnRkKo 08.10.2010, 2-09-40041, p-d 3, 6.

²³⁷ Raamatupidamise seaduse sätete rikkumine on loetud võlausaldajate kaitseks sätestatud normide rikkumiseks. RKTko 2-21-1504, p 11; RKTko 3-2-1-82-15, p 12.

tuvastada mitte heade kommete vastasuse tõttu, vaid seetõttu, et otsus rikub võlausaldajate kaitseks kehtestatud normi. Samal põhjusel ei ole osaniku teavitamata jätmine osanike koosoleku toimumisest heade kommete vastane ÄS § 177¹ lg 1 tähenduses, vaid otsus on tühine selle kokkukutsumise korra olulise rikkumise tõttu. Iseenesest võib argumenteerida, kas vastuolu heade kommetega kui moraalnormiga on sellises kaasuses olemas. Autori hinnangul võiks heade kommete vastasus esineda juhul, kui teavitamiskohustust on rikutud tahtlikult eesmärgiga välistada osaniku osalemine otsuse vastuvõtmisel. Praktikas ei ole sellise eesmärgi tuvastamine aga tingimata vajalik, kuivõrd otsus on muul alusel nagunii tühine.

Kui vaidlustatav otsus on vastuolus samaaegselt nii heade kommetega kui ka seadusega ÄS § 178 lg 1 ja § 302 lg 1 mõttes, siis töö autori hinnangul kohaldub samuti eelnevalt kirjeldatud *ultima ratio* põhimõtet ning otsus on kehtetuks tunnistatav. Heade kommete vastasust peaks kohaldama juhul, kui kõik muud õiguskaitsevahendid on ammendunud. Seega isegi kui mõni ühingu otsus on vastuolus konkreetse seaduse sättega, mille rikkumine võib ühiskonnas olla vastuvõtmatu, siis kuivõrd otsus on kehtetuks tunnistatav vastuolu tõttu seadusega, ei ole vaja enam täiendavalt hinnata otsuse heade kommete vastasust.

Mis puudutab heade kommete vastasuse eristamist hääleõiguse kuritarvitamisest, siis on töö autori hinnangul nende piiritlemine Eesti õiguses ebaselge. Õiguskirjanduses on leitud, et sätteid võib esmapilgul pidada konkureerivaks, kuid viidatud otsuse kehtetuks tunnistamise alus täiendab vaidlustamisvõimalusi siis, kui heade kommete vastasus seondus osanike või aktsionäride hääleõiguse kasutamisega.²³⁸ Samas ongi enamik Eesti kohtupraktikas heade kommetega vastuolus olevaid otsuseid peetud tühiseks just põhjusel, et enamus kuritarvitab oma hääleõigust selleks, et haarata ühingu majandustegevuse üle kontroll teiste osanike või aktsionäride arvelt.²³⁹ Ka on leitud, et TsÜS § 38 lg-le 1 tuginemine otsuste vaidlustamisel kannab täpselt samasugust kaitse eesmärki kui heade kommete vastasusele tuginemine, kuid otsuse kehtetuks tunnistamise nõue on sellega võrreldes ebaefektiivsem õiguskaitsevahend.²⁴⁰ Samuti on õiguskirjanduses leitud, et olukorras, kus üks võrdne osanik üritab ühinemise teel teise osaniku osalust vähendada alla 50%, on otsus samal ajal heade kommete vastane ning ka hea usu põhimõtte vastaselt osanikku kahjustav ehk TsÜS § 38 lg 1 teise lause järgi kehtetuks tunnistatav.²⁴¹ Töö autori hinnangul peaks õiguskaitsevahendeid piiritlema sarnaselt Saksa õiguses välja kujunenud põhimõtetele, lähtudes mh eeldusest, et otsuseid saab vaidlustada ka

²³⁸ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 207.

²³⁹ Vt nt RKTko 3-2-1-7-10, p 37; K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 207.

²⁴⁰ M. Segasaar, lk 39.

²⁴¹ K. Saare. TsÜSK § 38/3.2.4.1.

vastuolu tõttu hea usu põhimõttega. Sellisel juhul oleksid otsuse kehtetuks tunnistamise üldalus ja TsÜS § 38 lg 1 teine lause konkureerivad õiguskaitsevahendid ning heade kommete vastasusele ei oleks vaja tugineda lojaalsuskohustust rikkuvatest otsustest vabanemisel. Otsust vaidlustav osanik või aktsionär peaks siiski hagi esitamisel tuginema kõigile võimalikele vaidlustamisalustele, et tagada enda õigsuste ulatuslikum kaitse, sest õigussuhte kvalifitseerimine ja õiguse kohaldamine on lõppastmes kohtu ülesanne.

2.4. Vahekokkuvõte

Heade kommete vastasus on samuti sätestatud avatud normina, kuid selle mõiste tõlgendamisel on õiguskirjandusest ja kohtupraktikast lähtuvalt välja kujunenud rohkem juhiseid. Analüüsist nähtus, et heade kommete vastane käitumine on vastuolus ausalt ja õiglaselt mõtleivate inimeste sündsustundega. Heade kommete instituut kaitseb üldsuse moraalitunnetust ja olulisi väärtuseid ühiskonnas. Lubamatu on olukord, kus heade kommete vastased ühingu otsused on kehtivad, seega on heade kommete vastase otsuse tagajärjeks otsuse tühisus.

Eelnevast analüüsist saab järeldada, et heade kommete vastane saab olla vaid otsuse sisu. Kui heade kommete vastane on otsuse vastuvõtmise kord, on otsus kehtetuks tunnistatav. Kuigi üldiselt on heade kommete vastasuse instituut Eesti ja Saksa õiguses sarnased, siis on neil kaks suurt erinevust. Esmalt on Eesti õiguses võimalik heade kommete vastasust tuvastada ka otsuse vastuvõtmise eesmärgist lähtuvalt, mis Saksa õiguses lubatud ei ole. Teisalt eristatakse Saksa õiguses seda, keda ühingu otsus puudutab. Heade kommetega vastuolus olevaks ja seega tühiseks on sellised otsused, millega piiratakse osanike või aktsionäride asendamatu õiguseid, kõigil muudel juhtudel saab osanik või aktsionär kasutada õiguskaitsevahendina otsuse kehtetuks tunnistamist. Heade kommete vastasus on Saksa kohtupraktikas kasutusel pigem olukordades, kus otsus tekitab ebamoraalset kahju kolmandale isikule, kellel ei ole otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise õigust. Selliselt on Saksa õigus kasutanud heade kommete vastasust kui viimast abinõud, kuidas siiski moraalitunnetusega vastuolus olevast otsusest vabaneda.

Eestis on heade kommete vastasusele tuginemine kohtupraktikas äärmiselt sage. Kokkuvõttes saab eristada suuremate kaasusegruppide lahendeid otsuste kohta, millega suurendatakse või vähendatakse osa- või aktsiakapitali, ühingu tavapärase majandustegevuse raames tehtavaid otsuseid, juhatuse liikme valimise ja tagasikutsumise otsuseid, põhikirjakokkulepete alusel vastu võetud otsuseid ning muid juhtumeid. Kapitali suurendamise otsuste puhul saab põhilise

järeldusena tuua välja, et juhul kui ühing ei suuda põhjendada kapitali suurendamise vajalikkust, on otsus heade kommete vastane. Muudel juhtudel on Eesti kohtupraktikas tuvastatud otsuse heade kommete vastasus eelkõige juhul, kui asjaoludest nähtub enamusesosaniku või -aktsionäri pahatahtlik eesmärk ja soov piirata vähemusesosaniku või -aktsionäri õigusi. Heade kommete vastasus on otsuse vaidlustamise alustest kõige viimasena kohalduv, st seda ei kohaldata, kui esineb mõni alternatiivne tühisuse või kehtetuks tunnistamise alus.

Kokkuvõttes võib eelneva analüüsi pinnalt järeldada, et Eesti õiguses on otsuse tühisuse tuvastamise nõue heade kommete vastasusele tuginedes praktikas laiemat kasutust leidnud õiguskaitsevahend kui Saksa õiguses. Selle õiguskaitsevahendiga üritatakse kõrvaldada neid puudusega otsuseid, mida ei saa Eesti õiguskorras kehtetuks tunnistada hea usu põhimõtte või lojaalsuskohustuse rikkumisele tuginedes. Saksa õiguses on välja kujunenud ulatuslik kohtupraktika, mille kohaselt saab enamiku ebaõiglaseid ja kuritarvituslikke otsuseid vaidlustada just kehtetuks tunnistamise nõude esitamisega, tuginedes lojaalsuskohustuse rikkumisele. Samamoodi peaks olema ka Eesti õiguses. Töö autori hinnangul on sarnaselt Saksa õigusele ka Eesti õiguses põhjendatud jaatada lojaalsuskohustuse rikkumist otsuse kehtetuks tunnistamise alusena. Heade kommete vastasusele tuginedes on tõendamise lävend kõrgem, st vastuolu moraalistandarditega ja äärmist ebaõiglust on raskem tõendada kui lojaalsuskohustuse rikkumist. Kehtetuks tunnistamise nõude eeldused on ühinguõiguses ka selgemini piiritletud ja nõude esitamine rohkem reguleeritud. Hagi esitamine on nii ajalisel kui ka isikulisel piiratum, mis omakorda aitab vältida protestihagisid ja tagada õiguskindlus ühingu otsuste kehtivuse suhtes.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida osanike koosoleku otsuste ja aktsionäride üldkoosoleku otsuste vaidlustamise võimalusi nende vastuolu tõttu selliste eraõiguse põhimõtetega nagu hea usu põhimõte, õiguste kuritarvitamise keeld ja heade kommete järgimise kohustus. Selle eesmärgi raames püstitati magistrیتöös järgmised uurimisküsimused: 1) kas Eesti õiguse järgi on hea usu põhimõtet rikkuvat otsust võimalik kehtetuks tunnistada; 2) millises olukorras on võimalik otsust vaidlustada tuginedes lojaalsuskohustuse rikkumisele; 3) millises olukorras on võimalik otsust vaidlustada tuginedes hääleõiguse kuritarvitamisele; 4) millises olukorras on võimalik otsust vaidlustada tuginedes võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumisele; 5) millist ühingu otsust saab pidada heade kommete vastaseks; 6) kuidas piiritleda heade kommete vastast otsust hea usu põhimõtet rikkuvast otsusest. Töös tehtud analüüsi põhjal saab teha alljärgnevad järeldused.

Riigikohus on leidnud, et otsust ei ole võimalik kehtetuks tunnistada vastuolu tõttu hea usu põhimõttega. Kokkuvõtvalt leidis Riigikohus, et hea usu põhimõte on seaduses sätestatud liiga üldiselt ning piisavaks õiguskaitsevahendiks osanikele ja aktsionäridele on hääleõiguse kuritarvitamisele tuginemine otsuse kehtetuks tunnistamisel. Seega ei ole võimalik Eesti õiguse järgi hea usu põhimõtet rikkuvat otsust kehtetuks tunnistada. Samas on Riigikohus tunnistanud hea usu põhimõttest tulenevat hääletamiskohustust, kui ühing on nõ patiseisus. Saksa õiguses on seevastu lubatud ühingu otsuseid vaidlustada siis, kui need on vastuolus eraõiguse üldpõhimõtetega. Selle hulka kuulub ka hea usu põhimõte. Töö autori hinnangul peaks Eesti õiguskorras olema lubatud tugineda otsuste kehtetuks tunnistamise nõude esitamisel hea usu põhimõtte rikkumisele.

Magistrیتöös leiti, et lojaalsuskohustus tuleneb TsÜS §-st 32 ning lojaalsuskohustuse rikkumisele tuginedes ei ole samuti Eesti õiguses võimalik ühingu otsuseid vaidlustada. Saksa õiguses on välja kujunenud laiaulatuslik tõlgendus lojaalsuskohustusest, mille rikkumisele tuginedes seevastu on võimalik ühingu otsuseid kehtetuks tunnistada. Lojaalsuskohustuse rikkumise tuvastamiseks on Saksa õiguskirjanduses välja töötatud kaheastmeline kontrolliskeem. Esimesel astmel peab kohus kontrollima, kas otsuse vastuvõtmisel on hääleõigust kuritarvitatud või aktsionäre ebavõrdselt koheldud. Teisel astmel hinnatakse otsuse vajalikkust ja proportsionaalsust. Kui otsus on tehtud ühingu tavapärase majandustegevuse raames, on selle materiaalõiguslik kontroll piiratud ning kohus peab piirduma vaid esimese

astme kontrolliga. Kui otsusega piiratakse aktsionäri või osaniku õiguseid, peab kohus hindama, kas otsus on vajalik, sobilik, proportsionaalne ja mõõdukas. Seega on Saksa õiguses välja kujunenud selge õiguslik regulatsioon. Töö autor leidis, et Eestis peaks sarnaselt Saksa õiguses välja kujunenud põhimõtetele tunnustama otsuse kehtetuks tunnistamise alusena hea usu põhimõtet ning lojaalsuskohustuse rikkumist. Ühinguõiguslik lojaalsuskohustus on sätestatud TsÜS §-s 32, kus on ette nähtud ühingu liikmete kohustus pidada oma õiguste teostamisel silmas teiste liikmete õigustatud huve. Seega on olemas ka Eesti õiguskorras piisavalt selge alus, mis võiks olla vastuolu seadusega otsuse kehtetuks tunnistamise üldaluse mõttes. Saksa ulatuslikus kohtupraktikas väljakujunenud seisukohti saab kasutada Eesti õigusnormide tõlgendamisel ja sisustamisel.

Töö analüüsist nähtus, et nii Eesti kui ka Saksa õiguse järgi on juhul, kui osanik või aktsionär kuritarvitab otsuse vastuvõtmisel hääleõigust ja omandab sellega endale või kolmandale isikule eeliseid, võimalik otsused vaidlustada ka erinormi alusel. Eesti õiguses on viidatud norm ainus alus lojaalsuskohustust rikkuvate otsuste kehtetuks tunnistamiseks. Saksa õiguses on säte suure osas hõlmatud otsuse kehtetuks tunnistamise üldnormiga, st kui osanik või aktsionär kuritarvitab oma hääleõigust eeliste saamiseks, rikub ta samal ajal lojaalsuskohustust ning otsus on sellel alusel kehtetuks tunnistatav. Siiski on see säte Saksa kohtupraktikas oluline olukordades, kus soovitakse vaidlustada tavapärase majandustegevuse raames tehtud otsuseid, kuivõrd selliseid otsuseid ei ole võimalik kehtetuks tunnistada lojaalsuskohustuse rikkumisele tuginedes. Töö autori hinnangul ei taga viidatud õiguskaitsevahend siiski täielikku õiguskaitset vähemusosanikele või -aktsionäridele, sest sellel alusel ei ole võimalik vaidlustada otsuseid, mille puhul lojaalsuskohustuse rikkumine ei täida kõiki nõude eelduseid. Näiteks kui lojaalsuskohustuse rikkumine väljendub muul viisil kui selgete eeliste omandamises või otsuse poolt hääle andmises.

Töös leiti, et erinevalt lojaalsuskohustusest on nii Eesti kui ka Saksa õiguses tunnustatud sarnaselt võrdse kohtlemise põhimõtet ning leitud, et seda põhimõtet rikkuvad otsused on kehtetuks tunnistatavad. See põhimõte on sätestatud seaduses eraldi normina ja niisugused rikkumised on selgemini äratuntavad. Võrdse kohtlemise põhimõte on tuletatud hea usu põhimõttest ning Saksa õiguses on täna võrdne kohtlemine hõlmatud lojaalsuskohustusega.

Analüüsist nähtus, et heade kommete vastane käitumine on moraalinormidega vastuolus ning heade kommete vastane otsus seetõttu tühine. Selleks, et tühisuse tuvastamise nõude esitamisel saaks tugineda heade kommete vastasusele, peab moraalinormidega vastuolus olema otsuse

sisu. Nii Eesti kui ka Saksa õiguskirjanduses on leitud, et kui heade kommete vastasus nähtub koosoleku kokkukutsumise või otsuse vastu võtmise korrast, siis on otsus kehtetuks tunnistatav, mitte tühine. Eesti ja Saksa õiguses on otsuse tühisuse tuvastamisel kaks suurt erinevust. Esmalt on Eesti õiguses võimalik tuvastada heade kommete vastasus ka otsuse vastuvõtmise eesmärgist, Saksa õiguses on selline otsus kehtetuks tunnistatav lojaalsuskohustuse rikkumisele tuginedes. Teisalt on Saksa õiguses oluline kindlaks määrata see, kelle õigusi vastu võetud otsus puudutab. Näiteks on lubatud tugineda heade kommete vastasusele kui viimasele abinõule ebaõiglasest otsusest vabanemiseks siis, kui otsust soovib vaidlustada isik, kellel ei ole otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise õigust. Kui otsus tekitab heade kommete vastaselt kahju osanikule või aktsionärile, peaks nende esimeseks õiguskaitsevahendiks olema siiski otsuse kehtetuks tunnistamise nõue. Kuivõrd Eesti õiguses ei ole lojaalsuskohustust tunnistatud otsuse kehtetuks tunnistamise nõude alusena, on kohtupraktikas heade kommete vastasuse instituuti kasutatud ka lojaalsuskohustust rikkuvatest otsustest vabanemiseks. See aga ei ole sama efektiivne õiguskaitsevahend, sest heade kommete vastasust on keeruline tõendada. Tõendamise lävend on kõrgem, sest raskem on näidata äärmist ebaõiglust ja vastuolu ühiskonna moraalistandarditega.

Eesti kohtupraktikas on heade kommete vastasusele tuginemine eelneva tõttu äärmiselt sage. Kokkuvõttes saab eristada kaasusegruppidega otsuseid, millega suurendatakse või vähendatakse osa- või aktsiakapitali, ühingu tavapärase majandustegevuse raames tehtavaid otsuseid, otsuseid juhatuse liikme valimise ja tagasikutsumise kohta, põhikirjakokkulepete alusel vastu võetud otsuseid ning muid juhtumeid. Kohtud on heade kommete vastasust enim jaatanud kapitali suurendamise kohta tehtud otsuste vaidlustamisel. Kui ühing ei suuda ära põhjendada kapitali suurendamise vajalikkust või asjaolude pinnalt on tuvastatav, et kapitali suurendamise eesmärk on vähendada vähemusosaniku mõjuvõimu ühingus, on otsus tühine. Samas ei nähtu heade kommete vastasus ainuüksi sellest, et vähemus- ja enamusosanik või -aktsionär ei suuda omavahelisi tüliküsimusi ühinguväliste meetmetega lahendada. Muudel juhtudel on Eesti kohtupraktikas otsuse tühisust heade kommete vastasuse tõttu jaatatud pigem harva, sest heade kommete vastasusele tuginedes on tõendamisstandard väga kõrge.

Analüüsist on võimalik järeldada, et heade kommete vastasus peaks kohaldamisele tulema siis, kui kõik teised õiguskaitsevahendid on ammendunud. Seega juhul, kui otsus on tühine mõnel muul alusel või on otsust võimalik kehtetuks tunnistada, ei kohaldata vaidlustamisel heade kommete vastasust. Eesti õiguskirjanduses on leitud, et hääleõiguse kuritarvitamisele ja heade kommete vastasusele tuginemine ei peaks olema konkureerivad õiguskaitsevahendid, kuid

praktikas on loetud heade kommete vastaseks põhiliselt just selliseid otsuseid, kus enamus kuritarvitab oma hääleõigust mingisuguste eeliste saamiseks. Töö autori hinnangul peaks õiguskaitsevahendeid piiritlema sarnaselt Saksa õiguses välja kujunenud põhimõtetele, lähtudes mh eeldusest, et otsuseid saab vaidlustada ka vastuolu tõttu hea usu põhimõttega. Sellisel juhul oleksid otsuse kehtetuks tunnistamise üldalus ja TsÜS § 38 lg 1 teine lause konkureerivad õiguskaitsevahendid ning heade kommete vastasusele ei oleks vaja tugineda lojaalsuskohustust rikkuvatest otsustest vabanemisel. Lisaks on kehtetuks tunnistamise nõude eeldused ühinguõiguses selgemini piiritletud ja nõude esitamine on rohkem reguleeritud. Otsuse kehtetuks tunnistamise hagi esitamisel on selged ajalised ja isikulised piirid, samuti kohustus otsuse vastuvõtmisel aktiivne olla ning oma vastuväide koosolekul osaledes protokollida. Tühisuse tuvastamise hagi ei allu aegumisele. Hea usu põhimõtte ja lojaalsuskohustuse tunnustamine otsuse kehtetuks tunnistamise alusena aitab vältida protestihagisid ja aitab kaasa õiguskindluse saavutamisele ühingu otsuste kehtivuse suhtes.

Contestation of shareholder resolutions due to their conflict with the general principles of private law. Summary

The will of a legal entity is implemented through the decisions of its statutory body. To ensure compliance of the statutory body's decisions with the law, both the Commercial Code and the Act on the General Part of the Civil Code provide legal remedies for contesting the decision of a private and public limited company or establishing its nullity. The decision is annulled if the decision is against the law and if the shareholder abuses his voting rights. A decision is void if it is contrary to good morals. According to the law the legal person's shareholders and the members of the persons' management bodies must, in relations between them, observe the principle of good faith and consider each other's legitimate interests. It can be seen from the above that the law stipulates the principle of good faith, which could also be the basis for contestation of the decision. Thus, the law has three similar grounds for contesting the decisions of legal entities, the delimitation of which is not unambiguously clear based on judicial practice. The distinction is necessary because, although the objectives of both the determination of the nullity of the decision and the claim for annulment of the decision are the same, the prerequisites for the enforcement of legal remedies are different.

The purpose of this master's thesis was to analyse the possibilities of challenging the decisions of the shareholders due to their conflict with the general principles of private law such as the principle of good faith, the prohibition of abuse of rights and the obligation to observe good manners. Within the framework of this goal, the following research questions were posed in the master's thesis: 1) is it possible to contest a decision that violates the principle of good faith according to Estonian law; 2) in what situation is it possible to contest the decision based on the violation of the duty of loyalty; 3) in what situation is it possible to contest the decision based on the abuse of voting rights; 4) in what situation is it possible to contest the decision based on a violation of the principle of equal treatment; 5) which decision of the association can be considered against good manners; 6) how to distinguish a decision against good manners from a decision that violates the principle of good faith. The analysis of the research questions was focused on the contestation of the decisions adopted at the meeting of partners or the general meeting of shareholders due to their conflict with the general principles of law. The analytical-comparative method was used in the thesis, i.e., Estonian and German legal norms and published legal literature and case law were compared for analysis. This was because one of the sources of the Estonian Commercial Code has been German Limited Liability Company

Act which is why German legal literature and case law can be used when interpreting Estonian company law.

The first part of the thesis focused on the principle of good faith and the obligations derived from it. It was found that acting in good faith means acting in accordance with the moral standards of the law and society and is honest, loyal, fair, and considerate of the other party's interests. In company law, the obligation to act in good faith is stipulated as a separate norm which also stipulates the duty of loyalty. It was concluded that in Estonian law, the Supreme Court has not recognised the possibility of contesting the company's decision if the decision contradicts the principle of good faith or the duty of loyalty. This is because in the opinion of the Supreme Court, the principle of good faith provided in the law is too general, and the law provides a legal basis for contesting decisions if a partner or shareholder abuses his voting rights. At the same time, the Supreme Court has recognized the obligation to vote arising from the principle of good faith. In German law, on the other hand, reliance on the principle of good faith is permitted. German law has developed an extensive duty of loyalty towards the association and other shareholders or partners, which allows decisions to be contested in case of a breach of said duty of loyalty. The analysis shows that, both decisions with substantive deficiencies and decisions with a flawed adoption procedure can be contested. A two-step control scheme has been developed in the legal literature to detect a breach of the duty of loyalty. If the decision is made within the normal economic activities of the company and does not directly infringe the shareholder's rights, then reliance on the duty of loyalty is more limited. Partner or shareholder can then only rely on the abuse of the voting right or on the fact that the decision treats partners or shareholders unequally. However, if the decision concerns the membership rights of shareholders or partners, in addition the necessity and proportionality of the decision must also be checked. The above means that to violate the important rights of the shareholders, the company must show that the same result cannot be achieved by other means, and that the company has a factual need to adopt a decision with this content.

In the first part the author also found that both Estonian and German law provide for a separate legal basis for invalidating a decision in a situation where a member of a legal entity used his right to vote in making a decision to gain advantages at someone else's expense. However, the provision referred to in German law is mostly covered by breach of duty of loyalty. This is not the case in situations where a partner or shareholder wants to challenge a decision made within the normal economic activities of the company. In Estonian law, according to the Supreme Court, the provision on the abuse of the right to vote is a sufficient legal remedy to eliminate

decisions that violate loyalty obligations. The law also provides for the principle of equal treatment, based on which it is possible to invalidate the company's decision under both Estonian and German law.

The second part of the thesis focused on evaluating when the company's decision can be considered against good morals and how to distinguish it from other general principles. Good morals protect the public's sense of morality and important values in society and because of this, the decisions against good morals are void. It can be concluded from the analysis that only the content of the decision can be against good manners. If the procedure for taking a decision is contrary to good manners, the decision can be annulled. Estonian and German law have two big differences in evaluating good morals. First, in Estonian law, it is possible to identify a violation of good manners based on the purpose of adopting a decision, which is not allowed in German law. On the other hand, German law distinguishes who is affected by the company's decision. Decisions restricting the irreplaceable rights of shareholders are contrary to good manners and therefore void, in all other cases the shareholder can use the annulment of the decision as a legal remedy. Also, the decision is void in German jurisprudence in situations where the decision causes immoral damage to a third party who does not have the right to contest the decision. In Estonian jurisprudence, relying on nullity is common because Estonian law does not recognise duty of loyalty as a ground for contestation. In summary, decisions that increase or decrease the share or share capital, decisions made within the normal economic activities of the company, decisions on the election and recall of board members, decisions adopted on the basis of articles of association and other cases can be distinguished as case groups. It is possible to conclude that nullity should be applied when all other legal remedies have been exhausted. Therefore, if the decision is void on some other basis or it is possible to contest the decision, the party cannot challenge the decision based on the opposition to good morals.

In summary the thesis concluded that the Estonian legal system should be allowed to rely on the principle of good faith in invalidating the decisions of the association. It should be allowed to rely on a breach of the duty of loyalty, similar to German law. In Estonian law, it is allowed to challenge the decisions of the association if they contradict the general principles of the principle of equal treatment and good morals. It is also allowed to challenge decisions if a partner or shareholder has abused their voting rights. The latter is also a breach of the duty of loyalty. The duty of loyalty is stipulated in the law as a norm, which is why it could be a contradiction with the law in terms of the general basis for contestation of a decision. Extensive

case law has developed in German law, which could be used as an analogy when interpreting legal norms in Estonia. At the moment, judicial practice gets rid of decisions that violate the principle of good faith through the principle of good morals. However, this is not as effective a means of legal protection, because it is difficult to prove the contradiction of good morals. The threshold of proof is higher because it is more difficult to show extreme injustice and contradiction to the moral standards of society. Also, the prerequisites for a claim for annulment are more clearly defined in company law and the submission of a claim is more regulated. There are clear time and personal boundaries when filing a lawsuit for annulment of a decision, as well as the obligation to be active when the decision is adopted and to record your objection while participating in the meeting. An action for declaration of nullity is not subject to time limitation. Recognizing the principle of good faith and the duty of loyalty as a basis for invalidating a decision helps to avoid protest lawsuits and contributes to achieving legal certainty regarding the validity of the association's decisions.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. C. Bar, E. Clive. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (DCFR). Sellier, Munich 2009.
2. H. C. Grigoleit (hrsg.). Aktiengesetz. Kommentar. 2. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2020.
3. W. Goette, M. Habersack (hrsg.). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz: AktG, Band 4: §§ 179–277. 5. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2021.
4. M. Henssler (hrsg.) beck-online.GROSSKOMMENTAR. AktG. C.H. Beck München 2023.
5. M. Henssler, L. Strohn (hrsg.). Gesellschaftswcht. Beck'sche Kurz-Kommentare. 5. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2021.
6. W. Hölters, M. Weber (hrsg.). Aktiengesetz. Kommentar. 4. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2022.
7. O. Jauernig (hrsg.). Bürgerlichen Gesetzbuch. Kommentar. 19. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2023.
8. J. Koch (hrsg.). Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare. 17. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2023.
9. W. Krüger (hrsg.). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 2: §§ 241-310. 9. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2022.
10. I. Kull. Hea usu põhimõte kaasaegses lepinguõiguses. Doktoritöö. Juhendaja P. Varul. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2002.
11. V. Kõve. 10-aastane äriseadustik – tagasisivaade senisele arengule. – Juridica 2005/IX.
12. M. Kuurberg. Heade kommetega vastuolus olevad lepingud. – Juridica 1999.
13. M. Kuurberg. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. – Juridica 2005/III.
14. M. Käerdi, S. Kärson, V. Kõve, A. Pavelts, K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt. Ühinguõiguse revisjon. Analüüs-kontseptsioon. Tallinn: Justiitsministeerium 2018.
15. O. Lando E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann. Principles of European Contract Law. Part III. Kluwer. The Hague (etc), 2003.
16. M. Moor. Äriühingu liikme õigus nõuda dividendide jaotamist. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus asjas 3-2-1-89-14. – Juridica 2015/I.
17. Palandt/Heinrichs (hrsg.). Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 60. Auflage München: C. H. Beck 2001.

18. J. Reichert. Die Treuebindung der Aktionärsmehrheit in Sanierungsfällen. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht 2018/134.
19. K. Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku organi liikmete õigussuhted. – Juridica 2010/VII.
20. K. Saare. Kapitaliühingu kõrgeima otsustustasandi liikmete lojaalsuskohustus. – Juridica 2022/XIII.
21. K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt. Ühinguõigus I. Tallinn: Juura 2015.
22. C. Schubert (hrsg.) Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 1: §§ 1-240. 9. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2021.
23. M. Segasaar. Osanike otsuste vaidlustamine kui vähemusosaniku õiguskaitsevahend Eesti ja Ühendkuningriigi õiguse näitel. Magistritöö. Tartu 2020.
24. G. Spindler, E. Stilz (hrsg.) Kommentar zum Aktiengesetz, Band 2: §§ 150–410. 4. Auflage. Verlag C.H. Beck München 2019.
25. M. Tambet. Kapitaliühingu otsuse vastuvõtmine ja sellega seotud tuvastusnõuded. Magistritöö. Tartu 2021.
26. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Saare. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012.
27. P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.
28. P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura 2023.
29. P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016.
30. A. Vutt. Äriühingu organi otsuste vaidlustamisega seotud probleeme. – Juridica 2005/I.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti õigusaktid

31. Võlaõigusseadus. – RT I, 06.07.2023, 116.
32. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 06.07.2023, 98.
33. Äriseadustik. – RT I, 06.07.2023, 131.

Saksamaa õigusaktid

34. Aktiengesetz vom 6. September 1965 (BGBl. I S. 1089), das zuletzt durch Artikel 6 des Gesetzes vom 19. Juni 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 154) geändert worden ist – Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/index.html> (13.11.2023).
35. Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 25. Oktober 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 294) geändert worden ist. – Arvutivõrgus <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html> (13.11.2023).

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Eesti kohtupraktika

36. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 24.05.2001. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-76-01.
37. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.10.2002. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-80-02.
38. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.03.2004. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-41-04.
39. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 23.09.2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-80-05.
40. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09.03.2006. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-2-06.
41. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.04.2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-5-07.
42. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 08.10.2008. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-65-08.
43. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.11.2008. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-92-08.
44. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09.12.2008. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-118-08.
45. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.01.2009. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-145-08.
46. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17.12.2009. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-09.
47. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 31.03.2010. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-7-10.
48. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 19.04.2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-12-11.
49. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.07.2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-50-11.
50. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 27.10.2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-97-11.
51. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14.12.2011. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-133-11.
52. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.02.2012. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-116-11.
53. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.12.2012. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-156-12.
54. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.06.2014. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-55-14.
55. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 08.10.2014. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-88-14.

56. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.10.2014. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-89-14.
57. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.04.2015. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-30-15.
58. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.09.2015. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-82-15.
59. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.05.2016. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-28-16.
60. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 31.01.2018. a otsus tsiviilasjas nr 2-14-21710.
61. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.04.2018. a otsus tsiviilasjas nr 2-16-18267.
62. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 07.11.2018. a otsus tsiviilasjas nr 2-17-9986.
63. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.06.2019. a otsus tsiviilasjas nr 2-16-7090.
64. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.12.2019. a otsus tsiviilasjas nr 2-17-16390.
65. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09.06.2021. a otsus tsiviilasjas nr 2-18-2243.
66. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12.10.2022. a otsus tsiviilasjas nr 2-20-8655.
67. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26.04.2023. a otsus tsiviilasjas nr 2-20-17189.
68. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 24.05.2023. a otsus tsiviilasjas nr 2-21-1504.
69. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.07.2023. a määrus tsiviilasjas nr 2-21-16466.
70. Tallinna Ringkonnakohtu 30.12.2008. a otsus tsiviilasjas nr 2-07-4994.
71. Tallinna Ringkonnakohtu 26.05.2010. a otsus tsiviilasjas nr 2-08-51477.
72. Tallinna Ringkonnakohtu 08.10.2010. a otsus tsiviilasjas nr 2-09-40041.
73. Tallinna Ringkonnakohtu 31.06.2016. a otsus tsiviilasjas nr 2-15-1524.
74. Tallinna Ringkonnakohtu 30.09.2016. a otsus tsiviilasjas nr 2-15-5121.
75. Tallinna Ringkonnakohtu 28.12.2016. a otsus tsiviilasjas nr 2-15-11573.
76. Tallinna Ringkonnakohtu 29.11.2018. a otsus tsiviilasjas nr 2-17-10698.
77. Tallinna Ringkonnakohtu 26.08.2019. a otsus tsiviilasjas nr 2-18-11558.
78. Tallinna Ringkonnakohtu 28.08.2020. a otsus tsiviilasjas nr 2-18-19343.
79. Tallinna Ringkonnakohtu 16.12.2020. a otsus tsiviilasjas nr 2-18-2243.
80. Tallinna Ringkonnakohtu 15.04.2021. a määrus tsiviilasjas nr 2-19-11261.
81. Tallinna Ringkonnakohtu 16.04.2021. a otsus tsiviilasjas nr 2-18-17922.
82. Tallinna Ringkonnakohtu 08.12.2021. a otsus tsiviilasjas nr 2-20-11008.
83. Tallinna Ringkonnakohtu 31.01.2022. a määrus tsiviilasjas nr 2-20-6416.
84. Tallinna Ringkonnakohtu 20.12.2022. a otsus tsiviilasjas nr 2-22-814.
85. Tallinna Ringkonnakohtu 31.05.2023. a määrus tsiviilasjas nr 2-19-9173.
86. Tartu Ringkonnakohtu 19.06.2020. a otsus tsiviilasjas nr 2-19-5312.
87. Tartu Ringkonnakohtu 17.05.2023. a määrus tsiviilasjas nr 2-22-17254.
88. Tartu Ringkonnakohtu 13.09.2023. a määrus tsiviilasjas nr 2-22-15971.
89. Tartu Ringkonnakohtu 04.02.2020. a otsus tsiviilasjas nr 2-19-14398.
90. Harju Maakohtu 19.03.2014. a otsus tsiviilasjas nr 2-13-22172.

91. Harju Maakohtu 06.05.2015. a otsus tsiviilasjas nr 2-14-56288.
92. Harju Maakohtu 30.06.2015. a otsus tsiviilasjas nr 2-13-27839.
93. Harju Maakohtu 11.09.2015. a otsus tsiviilasjas nr 2-14-2078.
94. Harju Maakohtu 20.11.2015. a otsus tsiviilasjas nr 2-15-1524.
95. Harju Maakohtu 09.07.2018. a otsus tsiviilasjas nr 2-17-10698.
96. Harju Maakohtu 13.07.2018. a otsus tsiviilasjas nr 2-17-15014.
97. Harju Maakohtu 28.06.2019. a otsus tsiviilasjas nr 2-18-19343.
98. Harju Maakohtu 08.12.2020. a otsus tsiviilasjas nr 2-20-13481.
99. Harju Maakohtu 19.01.2022. a otsus tsiviilasjas nr 2-19-12021.
100. Harju Maakohtu 01.07.2022. a otsus tsiviilasjas nr 2-22-814.
101. Pärnu Maakohtu 20.04.2012. a otsus tsiviilasjas nr 2-11-44283.
102. Tartu Maakohtu 19.10.2023. a otsus tsiviilasjas nr 2-22-9728.
103. Viru Maakohtu 28.05.2012. a otsus tsiviilasjas nr 2-10-45247.
104. Viru Maakohtu 23.09.2019. a otsus tsiviilasjas nr 2-18-18132.

Saksamaa kohtupraktika

105. BGH Urt. v. 28.1.1953 - II ZR 265/51, BeckRS 1952, 102630.
106. BGH Urt. v. 8.12.1954 - II ZR 291/53, BeckRS 1954.
107. BGH Urt. v. 13.3.1978 - II ZR 142/76, BeckRS 1978.
108. BGH Urt. v. 28.1.1980 - II ZR 124/78, BeckRS 1980.
109. BGH Urt. v. 16.2.1981 - II ZR 168/79, BeckRS 1981, 72.
110. BGH Urt. v. 1.6.1987 - II ZR 128/86, BeckRS 1987, 635.
111. BGH Urt. v. 1.2.1988 - II ZR 75/87, BeckRS 1988, 2799.
112. BGH Urt. v. 19.11.1990 - II ZR 88/89, BeckRS 1990, 2691.
113. BGH Urt. v. 20.3.1995 - II ZR 205/94, BeckRS 1995, 3015.
114. BGH Urt. v. 2.6.1997 - II ZR 81/96, BeckRS 1997, 5683.
115. BGH Urt. v. 9.2.1998 - II ZR 278/96, BeckRS 1998, 30007663.
116. BGH Urt. v. 5.7.1999 - II ZR 126/98, BeckRS 1999, 30065598.
117. BGH Beschl. v. 22.10.2007 - II ZR 184/06, BeckRS 2008, 1138.
118. BGH Urt. v. 27.9.2011 - II ZR 279/09, BeckRS 2011, 26900.
119. BGH Urt. v. 29.4.2014 - II ZR 216/13, BeckRS 2014, 13220.
120. LAG Hamm Urt. v. 14.10.1969 - 3 Sa 265/65, BeckRS 1969, 2353.
121. OLG Dresden Urt. v. 14.7.1999 - 12 U 679/99, BeckRS 1999, 11796.
122. OLG Karlsruhe Beschl. v. 10.4.2001 - 11 Wx 12/01, BeckRS 2001, 30174290.